

FIERI PAX PER EUM: CARLES II D'ANJOU A LA CRÒNICA DE MUNTANER¹

Josep Antoni AGUILAR ÀVILA
Universitat de València

0. INTRODUCCIÓ

Al costat del providencialisme (i sovint estretament relacionat amb ell), un altre dels trets característics de la *Crònica* de Muntaner sembla la seua predisposició a introduir glosses didàctiques i moralitzacions a partir dels fets que ens relata, amonestacions que, en la majoria dels casos, són adreçades de forma explícita als grans senyors que tenen la responsabilitat d'acabdillar un exèrcit o regir la cosa pública. Es tracta d'un fenomen que suscita bastant interès, donat que fa concordar l'obra amb la tradició dels *specula principum* medievals. Semblava lògic, a més, que, per servir a aquest objectiu adoctrinador, hom proposés la consideració dels fets de les *dramatis personae* que omplen les pàgines muntanerianes com a exemples de bona o mala conducta. Aquest és el cas dels reis d'Aragó, sempre caracteritzats com els més savis, justs, valents i estimats pels seus pobles. Executors de la voluntat divina, aquests sobirans esdevenen gairebé figures messiàniques. Té interès veure, per exemple, com es presenta la figura de Pere el Gran. Al c.54 els ambaixadors sicilians li pregunten que passe a l'illa per defensar-la de Carles I d'Anjou:

Adoncs, sant senyor, hages mercè de nós e plàcia't que vages pendre aquell regne qui és teu e dels teus infants, e lleva'ls de la mà de Faraó, con així con Déus delliurà lo poble d'Irrael de les mans e de poder de Faraon, així, senyor, pots tu delliurar aquell regne de la man de la pus cruel gent qui e'l món sia, que e'l món tan cruel gent no ha, lla on han poder, com són franceses.²

I el c. 60 ens narra la seua arribada a Sicília, on els ciutadans de Tràpani l'acullen amb mostres de veneració ben palpables, perquè «Déus los havia tramès lo sant rei d'Aragó qui els delliuràs de les mans de llurs enemics e els fos guiador e governador, així com tramès Moisèn al poble d'Irrael».³ La comparació amb Moisès també es troba al *Ribellamentu di Sichilia* i a la *Crònica* de Desclot,⁴ que la inserta dins l'epístola que els panormitans van trametre als mes-

1. Aquest article compta amb el suport del projecte d'investigació BFF2002-04197-CO3-01 del MCYT, que es duu a terme al Departament de Filologia Catalana de l'Universitat de València.

2. Cite per l'edició de F. SOLDEVILA (1971): *Les quatre grans Cròniques*. Barcelona: Ed. Selecta, p. 712.

3. MUNTANER, ed. F. SOLDEVILA: *op. cit.*, 715.

4. Seguesc també l'edició de F. SOLDEVILA: *op. cit.* El passatge és al c. 79, p. 468. *Vid.* també el c. 87, p. 474.

sinessos per incitar-los a la revolta, epístola que existeix i que Michele Amari va publicar.⁵ Si no vaig errat, es tracta d'una representació basada en una fórmula ja emprada a l'oració de l'*Ordo commendationis animae*, que té bastant tradició al darrere: en tots els casos el monarca adquireix propietats redemptores i el seu poble es converteix en una nova Jerusalem, el poble escollit. Als *Statuta* de la ciutat d'Aquila hom proclama Carles I d'Anjou el nou Moisès que allibera els seus vassalls del poder de Faraó,⁶ i Christine de Pizan fa la mateixa jugada al seu *Livre du sage roy Charles*, lloança del rei de França Carles v:

D'ycelle dicte noble lignée Dieu, ameur du très christien peuple françois, pour la réparation, confort et préservacion dudit lieu, lequel, par plusieurs adversitez de nostre sire, peut estre consentyes pour cause de correccion, si comme le bon pere chastie ses enfens, **tout ainssy comme ja-diz donna Moyse, né de nobles parens, ou temps de l'adversité d'Egipte, aux enfens d'Israël, le sage conduiseur pour ledit peuple en espace de jours tirer hors du servage de Pharaon, volt la divine Providence faire naistre de parens solempnelz et dignes**, c'est assavoir, du bel et chevalereus Jehan, roy de France, et de la royne Bonne, s'espouse, fille du bon roy de Bahaigne, ycelluy sage Charles...⁷

La secció que reconta la guerra de les Vespres és una de les més extenses de la *Crònica* (109 capítols dels 298 totals), i, per ventura, la que millor demostra el caràcter de *Gesta Dei per catalanos* que traspua tota l'obra. Les interpretacions providencialistes i l'afany moralitzador són els estris bàsics de Muntaner, i els aprofita per narrar-nos el desenvolupament de les grans batalles i també a l'hora de configurar els retrats dels seus personatges. El fenomen resulta bastant perceptible si estudiem la presència a la *Crònica* d'un dels membres més destacats de la part angevina, Carles II d'Anjou (1248-1309), príncep de Salern i després rei de Nàpols i nominal de Sicília. Els lectors de la *Commedia* recordaran segurament aquest monarca per l'epítet que Dant li dona: l'anomena amb menyspreu «el coix de Jerusalem»:

Vedrassi al Ciotto di Ierusalemme
segnata con un i la sua bontade
quando il contrario segnerà un emme
(*Paradiso* XIX, 127-129).

Carles, en efecte, era coix de naixement i ostentava el títol de rei de Jerusalem, més pompos que indicador d'un poder real, i és ben probable que el propòsit de la mofa dantesca fos censurar la vanitat del personatge. De fet, sempre que el poeta florentí l'esmenta el defineix com un estrateg desastrós i un pèssim governant. Els qui tenen ben present aquesta estampa tan poc recomanable potser s'estranyaran que actualment existesca a Itàlia una *Associazione Medievale dei Cavalieri di Carlo II d'Angiò*, que organitza actes de recreació medieval per recordar la figura d'un rei al qual, tal i com la pàgina web del grup declara, la seua coixesa «non gli impedì di battersi con ardore e coraggio nel corso della sua intera esistenza». *Ardore e coraggio* són, tot just, dues de les virtuts que la nostra *Crònica* atribueix a l'Anjou, i resulta encara més curiós comprovar que els judicis favorables es repeteixen a les altres cròniques catalanes, com el Desclot o les *Gesta Comitum Barcinonensium*. He volgut analitzar el tracta-

5. *Guerra del Vespro Siciliano*, 2 vols. (Palermo, Flaccovio, 1969), vol. II, 1, doc. VII, p. 256-258.

6. *Statuta Civitatis Aquile*, edició d'A. CLEMENTI (Roma, 1977), p. 9-10.

7. Edició de MICHAUD i POUJOLAT dins la *Nouvelle collection des mémoires pour servir a l'histoire de France, pour servir a l'histoire de France, depuis le XIIIe siècle jusqu'a la fin du XVIIIe* (París, 1836), vol. I, p. 595.

ment que la figura de Carles II rep en Muntaner i comparar el *modus operandi* del cronista català amb alguns dels principals referents de la historiografia medieval que han transmès els successos de les Vespres. Per tal de realitzar la meua recerca he comptat amb textos com les fonts catalanes ja esmentades, la historiografia italiana del període (Salimbene, Neocastro, Speciale, Malaspina i Villani) i les obres aplegades als *Monumenta Germaniae Historica*⁸ i al *Recueil des Historiens des Gaules*;⁹ d'altra banda, convenia no oblidar la documentació de l'època: en aquest sentit ha resultat útil la lectura d'alguns dels documents publicats per Amari i per Heinrich Finke.¹⁰

1. DEL RETRAT A LA GLOSSA: PROVIDENCIALISME I EXEMPLARITAT

Conta Desclot que el príncep Carles de Salern va voler comprovar *in situ* la desfeta dels angevins a Seminara (narrada pel cronista al c. 102) i que per això s'hi va dirigir immediatament amb tota la seua host. Allà va veure que, en efecte, la fúria dels aragonesos no hi havia deixat res amb vida: «trobà la vila cremada e malmesa e els cavallers morts per les carreres».¹¹ No s'hi va aturar gaire estona: va continuar el seu camí fins creuar «una gran aigua»¹² que, segons Soldevila,¹³ sembla el riu Mesima (a dues llegües de la vila devastada), al costat del qual va establir el seu camp, convenientment vallejat per evitar les incursions de l'enemic. Cal dir que les mesures no van fer més tranquil·la la vida dels soldats, perquè els almogàvers continuaven turmentant-los amb petits però furibunds assalts nocturns, dels quals obtenien botins importants. Desclot descriu l'estat psicològic de la gent de Carles i ens sorprèn amb uns mots que contribueixen a matisar una mica la seua fama de cronista d'expressió freda i neutra: «que pus nuit era, no gosaven trer lo peu fors de llur host, que semblant llur era que les péres e les mates fossen almogàvers, tant los havien espaordits».¹⁴

Si no vaig errat, el cronista de Pere el Gran no és l'únic a reportar-nos el pànic dels francesos davant aquella demostració de força: la mateixa *Historia Sicula* de Bartolommeo da Neocastro s'adelita a presentar-nos l'enemic acovardit, insomne i tancat als seus campaments, esperant un imminent atac dels catalans:

Iamque rumor et tumultus immensus in principis castris exoritur, iam subitus motus gallos excitat dormientes, omnes dirigent animo, anhelantes, perterriti. Somnus et pavor inebriat potius trepidantes, credunt (quos trepidant) catalanos in eos insultibus subitis irruisse, a conscientia mentem fuga non discrepat.¹⁵

8. *Monumenta Germaniae Historica* (Munic, «Series Scriptorum», 1874-). D'ara en avant citaré *MGH*.

9. *Recueil des Historiens des Gaules*, 24 vols (París, 1855-1904). D'ara en avant citaré *RHG*.

10. *Acta Aragonensia: Quellen zur deutschen, italienischen, französischen, spanischen, zur Kirchen- und Kulturgeschichte aus der diplomatischen Korrespondenz Jaymes II. (1291-1327)*, 3 vols. (Aalen, Scientia Verlag, 1966-1968).

11. DESCLOT, c. 103, p. 491.

12. *Ibidem*.

13. *Op. cit.*, c. 103, p. 639, n. 1.

14. DESCLOT, c. 103, p. 491.

15. BARTOLOMMEO DA NEOCASTRO, *Historia Sicula*, dins L. A. MURATORI, *Rerum Italicarum Scriptorum* (Milà, 1723-1738), vol. XIII, col. 1072.

És en un d'aquests atacs que, segons Desclot, els francesos aconseguen capturar un almogàver, que és dut a la presència del príncep. El jove Carles s'enduu una impressió bastant negativa de l'individu, que és un exemplar característic de la seua espècie:

Lo príncep lo regardà e viu-lo que no vestí mas una gonelleta ab corda, sens camisa, e fo mare e negre del calor del solei, e la barba que li fo molt creguda, e sos cabells negres e llongs, e portà al cap un capell de cuir tot trepat, e en les cames uns causols de cuir, e unes avarques de cuir als peus.¹⁶

El retrat concorda prou bé amb el que el mateix Desclot i Muntaner diuen en altres passatges, i veiem que tots dos exploten el recurs de comunicar-nos el menyspreu que les gents senten en veure l'aparença deslluïda i enganyosa d'aquests guerrers.¹⁷ El príncep, per exemple, s'adreça al captiu i no s'està de confessar-li com el deixa de meravellat saber que tan «catives gens, e pobres e salvatges»¹⁸ han infligit una batussa tan important a les seues forces de la Calàbria. La resposta que en rep no pot ser més humil i enginyosa: ell és, certament, el més miserable de tots els seus col·legues, però, tot i això, si hom li retés les seues armes (llança, dard i coltell), seria capaç de vèncer qualsevol dels cavallers presents. «E si tant és que jo el pusca conquerre, que me'n lleixets anar sans e sauv; e si ell me conquer, faça de mi ço que es vulla»,¹⁹ afegeix. A l'Anjou li plau la proposta, i de seguida un cavaller francès «jove, e gran e soberg»²⁰ accepta el desafiament. El combat sembla desigual, però qui tinga present la proverbial perícia dels almogàvers a l'hora d'enfrontar-se a unitats de cavalleria s'explicarà sense problemes la confiança que el captiu mostra en les seues possibilitats. Aconseguen fer caure el seu oponent del cavall i, un cop a terra, el redueix molt fàcilment. Carles compleix la seua promesa: després d'obsequiar-lo amb unes robes seues, allibera el nostre personatge, que de seguida torna a la host del rei d'Aragó, a qui conta tot el cas. A Pere el Gran li agrada aquest gest de l'enemic i decideix tornar-li'l amb escreix: pren deu presoners francesos, els fa guar-nir honradament i li'ls tramet, «e féu-li saber que tota via que ell li tramesés un dels seus hòmens, li'n trametria ell deu».²¹

És aquesta pràcticament la primera vegada que la figura de Carles *el Coix* entra en acció a l'obra de Desclot. De la seua topada amb el guerrer català el príncep aprèn ja algunes coses: «sí que el príncep li ho tenc a gran valor e conec que negun rei no havia tantes bones gents d'armes com lo rei d'Aragó havia, ne així lleials a llur senyor, ne negun rei no era ne fo de sí gran empresa com ell».²² Aquest reconeixement de la vàlua del rei rival és una pinzellada que acaba de fer més favorable el retrat que el capítol ens ofereix de Carles. L'intercanvi de cortesies d'aquesta anècdota no es troba a cap altra de les cròniques que ens han transmès els fets de la Guerra de les Vespres, que jo sàpiga. Però Muntaner, per tal d'il·lustrar la magnanimitat de la casa d'Aragó, ens conta al c. 106 de la seua *Crònica* un episodi que té com a protagonista un personatge històricament documentat, Arnau d'Avella, cavaller angeví que s'ofereix al príncep Carles per prendre Agosta, «en què [segons declara] ha bon port e hi ha castell bon e bell».²³

16. DESCLOT, c. 103, p. 491.

17. Vid. els cc. 79 i 91 del mateix Desclot i el c. 64 de Muntaner. Cal completar la informació d'aquestes fonts primàries amb el clàssic estudi de F. SOLDEVILA *Els almogàvers* (Barcelona, 1952).

18. DESCLOT, c. 103, p. 491.

19. *Ibidem*.

20. *Ibidem*.

21. DESCLOT, c. 103, p. 492.

22. *Ibidem*.

23. MUNTANER, c. 106, p. 762.

L'empresa no sembla excessivament complexa, donat que «la vila no és ben murada».²⁴ Carles accepta i l'Avella marxa cap a Agosta, que guanya sense oposició (c.107). Però quan les noves arriben a l'infant Jaume, ell mateix per terra i Roger de Llúria per mar s'hi dirigeixen ràpidament. És clar que no tots els enemics s'atreveixen a esperar el temut almirall del rei d'Aragó: el mariner de Brindisi que condueix les tropes franceses, en saber la imminent arribada d'aquest socors, fuig acovardit, després de presentar al seu client una excusa que aquest, com a home poc avesat als fets de la mar, s'empassa:

*E els franceses són una gent aital, que del fet de la mar creen tot ço que hom los en diu, per ço con ells no en saben res; e així dix-li que anàs a la bona ventura, e que tornàs tost. E de l'anar no us ho cal dir, que si ho dix al sord no ho dix al pererós; emperò, aitant se n'hac d'avantatge misser Arnau con li donà llicència, que si no la li hagués donada així mateix la nuit se'n fora anat, que ben sabia e es pensava que mala hi fossen venguts. E així posà en terra la vianda, e tot ço que portava dels cavallers, e la nuit mès-se en mar [...] e puis no cessà tro que fo a Brandis; e con fo a Brandis, lleixà les galees davant lo darassanal, e tothom se n'anà de qual part se volc, que encara, si viu n'hi ha negun, fugen.*²⁵

Muntaner il·lustra molt bé el terror que Roger inspira: de fet, hom s'atreveix a atacar Agosta perquè «mentre que En Roger de Lòria és fora de Sicília, nós podem fer a nostre sau ço que jo he pensat».²⁶ És així que la gent resta desprotegida: els catalans arriben, combaten el castell (que el cronista coneixia bé) i N'Arnau es lliura a l'infant, tot suplicant-li que el deixi tornar a Calàbria i prometent-li que mai més no alçarà l'espasa contra els seus. En Jaume respon «que ell los ne lleixaria anar ab aital covinença: que li prometés que li feés tot aquell mal que pogués tot temps»,²⁷ cosa que impressiona el francès. Se'ls retornen les armes i totes les altres pertinences i l'almirall els duu a la platja d'Estil, on, a més, els dona deu cavalls. Tanta cortesia fa exclamar al cavaller:

—Ah, Déus! Què fa lo papa e els cardenals, con no fan lo rei d'Aragon e sos fills senyors de tot lo món?²⁸

Les intervencions en estil directe a càrrec dels enemics són sovint el recurs que Muntaner té per posar de relleu el greu error del Papat, entestat a combatre els reis d'Aragó en lloc d'afavorir-los perquè escombren el món d'infidels, i en aquest capítol en tenim tres exemples. Amb freqüència es destaquen les adversitats que ha de patir qui els vol noure. El mateix Carles de Salern, per exemple, en sentir la relació d'Avella, no es pot estar d'exclamar:

—Ah, Déus!— dix lo príncep. Misser Arnau, tant valria més al rei Carles, nostre pare, que aquest fet s'adobàs! Que si es mena guerra per guerra, tot ho veig perdut!²⁹

24. *Ibidem*.

25. MUNTANER, c. 106, p. 762-763.

26. *Ibidem*.

27. MUNTANER, c. 107, p. 763.

28. MUNTANER, c. 107, p. 764.

29. *Ibidem*. Per a tots aquests afers, cal consultar M. AMARI, *op. cit.*, vol. II, 1, p. 418 i *seg.* L'italià jutja severament els errors històrics comesos per Muntaner, que confon fets, llocs i dates («con molti errori nel tempo e nei nomi», *op. cit.*, vol. II, 1, p. 419, n. 3), fenomen potser explicable —això sembla suggerir— per la natural pèrdua de memòria pròpia de l'avançada edat en què l'autor començà a escriure la *Crònica* («I fatti di questa Cronaca, spesso sembran tolti di peso dalle narrazioni volgari de' guerrieri e marinai, e spesso confusi nella memoria dell'autore, che incominciò a scrivere nel sessantesim'anno dell'età sua», *op. cit.*, II, 1, p. 207). En

Les paraules del príncep són premonitòries. El seu parlament té la funció d'avançar-nos els fets del c. 113. L'any 1284, l'estol de l'almirall Roger de Llúria va aconseguir davant Nàpols una importantíssima victòria naval contra les galeres de Carles de Salern. Muntaner conta la sorpresa que l'arribada dels catalans provoca en els enemics: el príncep ordena que tot-hom puge a les naus, manament que els seus, morts de por, es resisteixen a obeir. Llavors Carles decideix predicar amb l'exemple i és el primer a pujar-hi («E con lo príncep veé açò, mogut de fellonia, ell, son cos, muntà primer en les galees»), gest que aconhorta la host, que el segueix.³⁰ Llavors les naus de Roger simulen la retirada. Desclot explica la causa d'aquesta

---

efecte, Muntaner situa uns fets que van tenir lloc el 1287 abans de la captura del príncep Carles, esdevinguda el 1284. Però fer d'inquisidor implacable d'aquestes inexactituds, que abunden sobretot a la primera part de l'obra (ja deia J. ZURITA que «en la historia de Muntaner, en las cosas en que él no se halló, hay muy gran descuido»), no és potser la manera més escaient de valorar-la. Convé observar que el de Peralada no s'aparta gaire dels recursos que més tard trobarem en els narradors del *Tirant* o l'*Amadís* i disposa la seua matèria narrativa d'acord amb uns canons ben coneguts. Fixem-nos, per exemple, en la forma que té Muntaner de contar-nos dos fets que han tingut lloc simultàniament i en llocs diferents: comença contant-nos al c. 105 els preparatius i el desenvolupament de la «batalla dels comtes», en la qual foren presos el comte de Brienne i el de Flandes i morí —segons el cronista— el de Monfort, que es va resistir a lliurar les armes i hi fou esquarterat. En realitat, Gui de Monfort morí de fam a la presó (Muntaner és l'única de les fonts que conec que conta la seua mort en l'encontre), una fi dissortada que no van compartir tots els altres nobles angevins que participaren en la batalla, que es van rescatar amb diners. La *Crònica* parla d'una batalla per mar, que, segons F. SOLDEVILA (*op. cit.*, c. 105, p. 964, n. 7), és invenció de l'autor. L'historiador basa la seua afirmació en una correspondència dels fets narrats amb el c. 119 del Desclot (que «no hi parla de combat naval», *ibidem*) que no acabe de veure ben clara. Però és un fet que la «batalla dels comtes» tingué lloc a les aigües («tra Castellamare e Sorrento», M. AMARI, *op. cit.*, vol. I, p. 423), i així ho diuen els *Annales* de JACOPPO DÒRIA (*MGH*, vol. XVIII, 318-319, 44-5), NEOCASTRO (c. 110), SPECIALE (I.2, cc. 10-12), GUILLEM DE NANGIS, VILLANI (I.7, c. 117), etc... A més, resulta curiós comprovar que també Villani explica la derrota dels de Carles per la poca traça dels francesos en les batalles marines: «come gente poco savi di guerra di mare», «che' baroni e' cavalieri franceschi e provenzali non fossono usi di battaglia di mare», diu. Després de referir la desfeta angevina, Muntaner recorre a la fórmula del *leixar-tornar* (l'entrellaçament) per narrar-nos el que «dementre que aquest estol dels comtes se feïa» (c. 106, p. 762) passa a Agosta. Arnau d'Avella recomana la presa de la vila, que diu haver tingut ja pel rei Carles (Muntaner erra: només la tingué aquesta vegada i pel seu hereu). Proposa una acció combinada: «E axí, daran de la una part lo comte de Brenda e el comte de Monfort, e los altres comtes qui són anats a Xifaló daran de l'altra part» (*ibidem*). Soldevila anota aquest passatge així: «Quant al comte de Monfort, Muntaner oblida que, segons ha dit en el capítol anterior, s'ha deixat pecejar en el combat dels comtes, abans que rendir-se» (*op. cit.*, c. 106, p. 964, n. 2). Però Muntaner no incorre en cap infracció: el seu personatge pot fer aquesta afirmació perquè encara no sap el que, mentre ell parla amb el príncep, s'esdevé mar endins. Veiem clarament que la tècnica emprada per Muntaner li ha permès de referir els successos dels dos fronts d'una forma bastant concordant amb els models narratius proposats per la tradició retòrica medieval (vid. E. VINAVER, «The poetry of interlace», dins *The Rise of Romance*, Oxford University Press, 1971, p. 68-98) i que té un rendiment narratiu bastant ben explicat per J. M. CACHO BLECUA («Introducción» a la seua edició de l'*Amadís de Gaula* (Madrid, Cátedra, 1987), p. 172-184). Quant al desenllaç del setge d'Agosta, Guillem de Nangis (que comet l'error d'identificar la vila presa amb Catània) també afirma que la vida i l'arreu d'Arnau d'Avella i els seus van ser respectats: «après une longue et vigoureuse resistance, fut enfin forcé de se rendre avec les siens, vie et bagues sauves» (*Chronique*, edició modernitzada de M. GUIZOT dins la *Collection des mémoires relatifs à l'histoire de France depuis la fondation de la monarchie française jusqu'au 13e siècle* (París, J.L.J Brière Libraire, 1825), p. 227). Sembla, però, que l'alliberament no va ser tan desinteressat com això: «De' prigionii, Rinaldo d'Avella e il vescovo di Martorano furono permutati col castello d'Ischia» (M. AMARI, *op. cit.*, vol. I, p. 425).

30. MUNTANER, c. 113, p. 769. Desclot també diu que «les gents de Nàpols no volien entrar volenters en les galees» (c. 122, p. 511), perquè «deïen que si el príncep no hi entrava ab de sos cavallers, que ja no hi entrarien» (c. 124, p. 511). Ara bé, si Muntaner destaca la por amb què l'estol de Carles puja a les naus, Desclot afirma que els cavallers hi pugen «ab gran gatzara de trombes e d'altres estruments» (c. 125, p. 512), fet que també destaca la redacció definitiva de les *Gesta Comitum Barcinonensium* («Et cum insequeretur Rogerium cum magno tubicinatorum et armorum strepitu ac tumultu», edició crítica de L. BARRAU-DIHIAGO (Barcelona, Fundació Rabell i

maniobra: «per tal que el sol no els donàs en la cara».³¹ Quan l'almirall ha dut l'enemic al lloc més avantatjós, ordena girar. Vet ací una mostra més de la ciència militar d'En Llúria, que no fa sinó posar en pràctica un estratagema amb bastant tradició. Només cal recordar que per guanyar la batalla de Cannes el cartaginès Anníbal també va disposar la seua host de forma que els enemics tinguessen de cara la pols i el sol, i no és l'únic exemple que puñlula pels *Strategemata* de Juli Frontí:

Marius adversus Cimbros ac Teutonos constituta die pugnaturus firmatum cibo militem ante castra collocavit, ut per aliquantum spatii, quo adversarii dirimebantur, exercitus hostium potius labore itineris profligaretur: fatigationi deinde eorum incommodum aliud obiecit, ita ordinata suorum acie, ut adverso sole et vento et pulvere barbarorum occuparetur exercitus.³²

La batalla és llarga i sangonosa, tot i que el resultat està fixat d'avant mà per la providència. La *Crònica* destaca la valentia del príncep, que, quan ja el fet està tot perdut, encara resisteix, espasa en mà, a la seua galera. L'almirall, admirat per l'esforç del seu rival, prohibeix que hom el mate:

E si anc null temps fo forts batalla en mar, aquesta ho fo, que sol no s'hi féu a comparar la batalla de Malta ne la batalla dels comtes. Què us diré? Que la batalla durà d'hora de tèrcia entrò a hora de vespres. Mas contra la volentat de Déu ne son poder, res no pot durar; així, lo poder e la volentat de Déu era, e és, ab lo senyor rei d'Aragon e ab los seus; per què lo poder del rei Carles e del príncep era nient contra aquell [...] E l'almirall venc davant lo príncep, qui es defenia mills que rei ne son fill anc feés, ne altre cavaller; que tant se defenia, que no era null hom que als seus estocs se gosàs acostar. E segurament que ell amava més morir que viure, tanta de fellonia havia. Sí que hi hac cavallers de l'almirall qui vengren ab llances a sobre man, qui el volgren ferir; mas l'almirall cridà: —Barons, no sia! que açò és lo príncep, e amam-lo més viu que mort.³³

En Desclot les coses van d'una forma diferent: un messinès es llança a l'aigua i, secretament, forada la nau del príncep, que a l'instant comença a afonar-se. Els mariners francesos s'adonen de la jugada i comencen a cridar: «Aquesta galea és esfondrada!».³⁴ Llavors queda en evidència el desconeixement dels nobles francesos del lèxic mariner més bàsic:

Cibils, Viuda Romaguera, 1925), § 29, p. 75, 6-7) i la *Crònica General de Pere III el Cerimoniós*, que les segueixen: «E ab gran ufana lo dit Carles ab les sues galeres s'acostà al dit Roger» (edició de A. SOBERANAS (Barcelona, Alpha, 1961), c. 36, p. 137).

31. DESCLOT, c. 124, p. 512.

32. L.II, «De loco ad pugnam eligendo». No és l'única ocasió en què Muntaner ens reporta l'enginy d'En Roger. Al c. 135 l'estol català desbarata el francès a Formiguera amb l'estratagema de simular ser un número major del real: l'almirall «hac ordonat ab totes les sues galees que cascuna galea tengués tres fanars aparellats: un a proa, altre al mig e altre a popa, per ço com, si les galees del rei de França venien de nits, que tantost los fanars foren encesos, per ço que coneguessen les sues galees, e que los enemics se pensassen que en cascun fanar hagués una galea» (c. 135, p. 796). Muntaner destaca que «per aquesta provisió que l'almirall féu, se guanyà tot lo fet» (*ibidem*). Els *Annales* de Jacoppo Dòria també recullen aquesta argúcia: «Predictus autem Rogerius armiragius Siculorum nocte cum galeis regis Frantie se invenit, credens eas esse 100, ut a principio fuerant, et in qualibet de suis galeis luminibus pluribus erectis contra eas invasit» (*MGH*, vol. xviii, p. 314). *Cfr.* amb Desclot (c. 166), que situa el combat a Roses i el descriu d'una manera diferent, ridiculitzant els francesos, que, atemorits, es neguen a lluitar. D'altra banda, els lectors del *Tirant lo Blanch* recordaran de seguida que Tirant utilitza el mateix estratagema al c. 164 per vèncer una flota de turcs i genovesos.

33. MUNTANER, c. 113, p. 770.

34. DESCLOT, c. 127, p. 513.

Los cavallers francès qui eren en la galea ab lo príncep no entenien què els volia dir «esfondrar», mas quan viuren los mariners gitar en la mar e la galea qui ficà la proa sots aigua, messeren-se dessots en la popa de la galea.³⁵

Això els acaba de condemnar: tots moren ofegats sense remei, perquè les gents de l'almirall «no hi pogren dar consell».³⁶ Es tracta d'una versió menys heroica que la de Muntaner, sobretot perquè el Carles que ens mostra és més humà: quan els catalans el duen a la galera de Roger «hac gran paor de morir e fo molt esperdut».³⁷ El cronista, però, ens deixa ben clar que, ateses les circumstàncies, la seua por està més que justificada: «e no fo meravella».³⁸ D'altra banda, hi ha més exponents de la historiografia medieval que destaquen el capteniment del príncep en aquesta batalla. De les fonts més conegudes,³⁹ cal advertir que, per exemple, Bartolomeo di Neocastro, que no té una especial simpatia pel personatge, ens el presenta atemorit i tremolós: «*Princeps quidem sedebat in puppi trepidus et prae verecundia dolorosus*».⁴⁰ Per contra, els *Annales* de Jacoppo Dòria contenen que Carles va sentir l'arribada de l'estol com un ultratge fet a la seua persona i, felló, va pujar personalment a les seues naus: «*Princeps autem qui Neapoli residebat hec videns, et ad vituperium sibi imputans, in suis galeis personaliter ascendit cum multis baronibus et militibus quos ibidem habebat*».⁴¹ Per la seua banda, l'*Alberti Milioli notarii regni Liber de temporibus* en pondera el coratge (tot i que en censura la pèssima preparació de la defensa) i parla també d'una batalla llarguíssima i cruel:

Et eodem millesimo et anno et eadem indictione, die Lune quinto Iuni, cum princeps filius domni regis Karoli esset Neapolim per medium miliare, venit amiragius Sicilie cum multis galeis et aliis navibus sequentibus ipsum amiragium et predictum domnum principem requiri fecit, ut exiret cum eo navale prelio temptaturus. Qui domnus princeps, *tamquam vir fortis, strenuus, magnanimus et bellicosus et de probitate sua nimis confidens*, cum suis et gente sua sine consilio, consensu [...] improvide et inconsulte subito exivit et contra predictum amiragium et galeas suas viriliter insultavit [...] *Duravit tamen dictum prelium a mane usque a nonam; et dictus princeps cum illis paucis qui secuti fuerunt eum, fortissime ac viriliter diu pugnavit, licet propter multitudinem inimicorum fortunam belli nequiverit tollerare*.⁴²

L'almirall torna amb el seu insigne presoner a Messina, on, segons conta Muntaner, s'ajusta un consell general per decidir què fer amb la seua vida. És allà on l'infant En Jaume fa aquest discurs:

—Barons: nós vos havem fets ací ajustar per ço con sabets que nós tenim ací en Matagrifó lo príncep, fill major del rei Carles, en nostra presó. Ara tuit sabets que el rei Carles, son pare, pres lo desheret del bon rei Manfré, avi nostre e senyor natural vostre, e puis com morí en la batalla ell e el rei Ens, son frare. Aprés sabets con lo rei Corral [Conradí], nostre avoncle, venc d'Alemanya per venjar aquella mort e aquell desheret; e axí con a Déu venc en plaer, fo ell e sa gent desbaratats per lo dit rei Carles. E sabets que el dit rei Corral venc en ses mans viu, e sabets que féu la major crueltat que anc rei ne fill de rei feés, de tan gentil hom con lo rei Corral era (qui era per cert

35. *Ibidem*.

36. *Ibidem*.

37. *Ibidem*.

38. *Ibidem*.

39. Vid. M. AMARI, *op. cit.*, vol. I, p. 328-333.

40. NEOCASTRO, ed. L. A. MURATORI, *op. cit.*, col. 1086.

41. *MGH*, vol. XIX, p. 310.

42. *MGH*, vol. XIX, p. 564.

de la pus alta sang del món), que a Nàpols li féu tolre la testa. E per la gran crueltat que ell féu, podets veer tuit quines penitències li va Déus donant, ne quines venjances ne pren [...] E així, pus a Déu plau que per vosaltres d'açò sia feta venjança, e us ha aportat en poder la pus cara cosa que Carles havia e'l món, pensats-lo de jutjar, e dats-li aquella sentència que us parrà que sia vista.⁴³

Els sicilians no copsen el sentit d'aquestes paraules i demanen el cap del príncep («Bé ha dit! Bé ha dit! E deim tots que perda la testa»)⁴⁴ L'almirall, «qui sabia que jeia en la nansa»,⁴⁵ és l'únic a fer-ho. Tot i la sentència donada pel consell, Jaume decideix usar de misericòrdia i Carles salva la vida.⁴⁶ Resulta curiós que un cavaller tan bel·licós com l'Anjou que ens pinta Muntaner pugua tenir alhora el seu ànim predisposat envers la pau. Però el ben cert és que al darrer capítol del Desclot, quan se'ns parla de l'arribada del príncep a Catalunya mentre Pere el Gran agonitza, hom afirma que si el rei «ab lo príncep se pogués veer personalment, creats per cert que tot lo món fóra en pau e en concòrdia».⁴⁷ Doncs bé, els arguments que utilitza l'infant per oposar-se a la pena capital tenen un to gairebé profètic: cal que el príncep visca perquè gràcies a ell acabaran les guerres entre França i Aragó:

Per què ell no volc la mort del príncep; *mas que ell farà pau e concòrdia, e per ell naixerà.* E con sabia que ell no meria mal en res que son pare, lo rei Carles, hagués fet, ans havia oït dir, e així fo veritat, que molt fo despatgat de la mort del rei Corral. e així mateix que era cert que era parent proïsme del senyor rei son pare, e sí s'era d'ell mateix.⁴⁸

Si no vaig errat, hi ha ací unes consideracions bastant coincidents amb les de la redacció definitiva de les *Gesta Comitum Barchinonensium* (enllestida entre el 1303 i el 1314):

*Hic Karolus princeps Salerni, traditus carceri nobilis regis Iacobi, fuit ab aetatis suae primordio timens Deum, patris saeuitiam non in aliquo imitatus. Hic in iustitia sua, permissione et ordinatione diuina, non sua sed patris nocentia, fuit traditus parti nostrae, et ut per eum regnis Aragoniae ac Siciliae pax daretur. Hic ante captionem et post semper habuit cor ad pacem, dicens et asserens in dictis regnis quomodolibet fieri pax per eum.*⁴⁹

Muntaner atribueix a Jaume una cita bíblica: «e no volc guardar mal per mal, ans li membrà» la paraula de l'Evangeli que diu: «Déus no vol la mort del pecador, mas que es converta».⁵⁰ En realitat ho diu l'Ezequiel, 33, 11: «dicit Dominus Deus nolo mortem impii sed ut

43. MUNTANER, c. 114, p. 772.

44. MUNTANER, c. 114, p. 773.

45. *Ibidem*.

46. A la *Nuova Cronaca* de Giovanni Villani és la reina Constança qui evita l'execució amb el seu bon seny: «Dopo questo fatto tutte le terre di Cicilia feciono sindaco con ordine, e congregati insieme di concordia, condannarono a morte il prenze Carlo, il quale aveano in pregione, e che gli fosse tagliata la testa, siccome lo re Carlo suo padre avea fatto a Curradino. Ma come piacque a-dDio, la reina Gostanza moglie del re Piero d'Araona, la quale allora era in Cicilia, considerando il periglio ch'al suo marito e a' suoi figliuoli poteva auenire della morte del prenze Carlo, prese più sano consiglio, e disse a' sindachi delle dette terre che nonn-era conuenevole che-lla loro sentenza procedesse senza la volontà del re Piero loro signore, ma le pareo che 'l prenze si mandasse a-lui in Catalogna, e egli come signore ne facesse a-ssua volontà; e così fu preso, e poi fatto» (t. I, l. VIII). El detall també es troba a la versió italiana de la *Chronica Pontificum et Imperatorum*, que recull notícies posteriors a la mort de Martí de Troppau: «ma per la grazia di Dio, la moglie di Piero d'Aragona, aiuto migliore consiglio, al marito in Aragona lo mandò» (citat a M. AMARI, *op. cit.*, vol. II, 1, p. 530).

47. DESCLOT, c. 168, p. 586.

48. MUNTANER, c. 114, p. 773.

49. Ed. L. BARRAU-DIHIGO, § 29, p. 75, 10-16.

50. MUNTANER, c. 114, p. 773.

revertatur impius a via sua et vivat». El que importa, en tot cas, és constatar que hom atribueix les desgràcies dels Anjou a un càstig diví per les seues accions injustes. El cas de Conradí i el rei Carles esdevé, en efecte, un *exemplum vitandum*. És una mostra més de la forma que l'home medieval tenia de veure la història: els successos del passat eren un espill, una font d'exemples que els homes d'aquell present podien tenir en compte a l'hora de modelar les seues conductes i les seues decisions. Així ho ha manifestat Albert Hauf:

allò que hom vol subratllar de les gestes és llur valor exemplar d'ensenyament moral i pràctic. La historiografia coincideix amb altres gèneres medievals com l'hagiografia, l'èpica, la predicació, els anomenats *Specula Principum* i la tradició clàssica i bíblica, en postular la necessitat d'aprendre d'uns models manlevats de l'antigor.⁵¹

No sembla ser una altra la sentència d'una expressió com pensar «per les coses passades les esdevenidores». ⁵² Bernat Desclot, quan narra la decapitació de Conradí, també desplega una bona dosi d'ètica providencialista, citant l'*Evangelí* de Sant Mateu (xviii, 24-34), i no s'està de recordar com Carles i els seus dos germans van ser presos pels sarraïns a Mansurah l'any 1250. Fins i tot els infidels tenen més pietat que el rei destronat:

Per açò si Carles membràs quan los sarraïns de Babilònia lo preseren, ell e sos frares, qui eren anats en terra d'estranyes gents per destruir ells e per tolre la llur terra, e no llur feeren null mal ans los ne lleixaren anar, ells e llurs gents, sans e salvos, ben fóra raó e mercè que, quan hac pres Corralí, qui venia demanar ab raó sa terra, que no l'auciés ne li feés mal; mas tot així com ell havia trobada mercè entre les gents qui no eren de sa llig, que ell l'hagués a Corralí, qui era cristià e de sa llig. Mas tot així com ell havia trobada mercè entre les gents qui no eren de sa llig, que ell l'hagués a Corralí, qui era cristià e de sa llig. Mas Déus tot poderós qui veu totes coses, a qui no plau crueltat ne desmesures, ans li plau mercè e caritat, e fa dels baixs alts e dels alts baixs, li reté d'açò guasardó.⁵³

La cita que clou el passatge és també de Sant Mateu (23:12): «qui autem se exaltaverit humiliabitur et qui se humiliaverit exaltabitur». Sembla que, tot i el que diu la *Crònica de la Morera*,⁵⁴ Carles no va sentir una gran llàstima per la mort del jove Hohenstaufen. Així ho confirma una carta datada el 26 de setembre de 1282 (després del desembarcament dels catalans a Sicília) i adreçada al rei d'Aragó, en què l'Anjou presumeix de currículum i exhibeix els seus trofeus de caça. S'adelita a assenyalar, per exemple, com la insolència del seu rival va ser recament castigada amb la mort:

Et ne longe exempla petantur, considera, ad quid quondam Manfredi nerit ingeniosa potentia, dum in campo Beneventano contra nos prelium accepisset? Ubi est eius superbialis dignitas, ubi

51. A. G. HAUF, «Més sobre la intencionalitat dels textos historiogràfics catalans», dins I. MICHAEL (ed. lit.), *Medieval and renaissance studies in honour of Robert Brian Tate* (Oxford, Dolphin Book, 1986), p. 61.

52. MUNTANER, c. 284, p. 925.

53. DESCLOT, c. 63, p. 451-452.

54. «A Conradino apresaron y cortaron la cabeza / unos de Nápoles que le querían mal / porque preferían el señorío del rey Carlos; / pusieron su cabeza en la punta de una lanza / y lleváronselo al rey y presentaron. / Y el rey, como prudente y noble que era, / lanzó grandes maldiciones, sintió un gran pesar / y enojóse con aquellos que realizaran la acción / y dijo claramente, todos lo oyeron, / que hubiese deseado y preferido haber perdido / una de sus ciudades más hermosas / antes que mataran a Conradino / porque, de haberle apresado vivo en la batalla, / honra grande le hubiese tributado / por ser un gentil hombre y soldado / que venía en son de guerra por vengar / la muerte del rey Manfredo, su primo, / y nada hiciera por que le cortaran la cabeza» (vv.7076-7093; edició i traducció de J. M. EGEA (Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1996), p. 353).

diviciarum opulenta fecunditas, ubi solaciorum et iocorum iucunditas? Hec omnia cum regno et principatu et cum toto suo dominio medius dies subiecit et eiecit, dum ausus fuit in campo belliger nostram potentiam appetere. *Animadvertite, animadvertite, insane, ad quid Corradini tui affinis devenerit elata superbia, quomodo ipsius innumerosus exercitus nostro Marte prostratus est et quomodo predo conversus fuisset in predis et recto iudicio mortis patibulum invenisset ac crudelissimi spiculatoris gladio passus fuisset supplicium dire mortis.*⁵⁵

Allò que per a Carles és motiu de vanaglòria esdevé per a Pere motiu de reprensió. Respon a les raons del seu rival acusant-lo de manca de clemència:

Inflatus eciam tenor epistole tue prefate ostendit regis Manfredi quondam soceri nostri nobilem potentiam necnon et regis Corradi secundi affinis nostri floridam adolescentiam spiculatoris gladio tuo protervo et imio iudicio consideras, impie, quod, unde credis tibi adquirere gloriam, inde tibi infamie nomen assurgit et periculum reservatur. Sanguis enim ipsorum vociferat super terram et iuste lacrimae miserande matris regis conspectu iusti iudicis et regis eterni iam meruerunt exaudicionem attingere. Si tu vero regem iuvenem et adolescentem et agnum sine macula, iura sui regni recuperare volentem captum a te et ad occisionem deductum tua falsa et facinorosa sententia turpiter condempnatum occidisti, credis tam facinorosum scelus sine pena transire et peccatum transcendere sic enorme, o nephas, quantum tuus furor a rationis tramite deviauit, o scelus nephandum, quis unquam princeps captum principem trucidavit? *Nonne ille magnanimus Alexander Porum Indorum regem captum in bello non occidit, set potius conservavit? Et ne longe exempla petamus, nonne tu et magnificus rex Francie quondam frater tuus capti a Sarracenorum soldano implorantes misericordiam fuistis misericordiam consecuti?* Tu vero Nerone neronior et crudelior Sarracenis innocentem agnum in tuo reclusum carcere mortis iudicio subiecisti.⁵⁶

Vet ací un dels ítems de l'Antiguitat més recordat pels *specula principum* medievals al costat de l'al·lusió (que ja hem vist en Desclot) a la frustrada campanya del rei Sant Lluís a Egipte. Les paraules del monarca proven que l'aplicació de la màxima *nullum bonum irremuneratum, nullumque malum impunitum* no és exclusiva de Muntaner. De fet, Villani defineix les derrotes dels francesos contra Pere d'Aragó com un miracle obrat per Déu per castigar l'execució de Conradí: «E parve che-lla innocenzia di Curradino, ch'era di così giovane etade a giudicarlo a morte, *Iddio ne mostrasse miracolo contra lo re Carlo, che non molti anni appresso Iddio gli mandò di grandi avversitadi quando si credea essere in maggiore stato*» (I.VIII, c.29). Sembla, d'altra banda, que l'al·lusió a la captivitat dels francesos en mans dels sarraïns és un lloc comú en les fonts antiangevines. L'únic poema que se'ns ha conservat del trobador Calega Panzan, *Ar es sazoz c'om si deu alegrar*, és un atac carregat de profetisme contra la supèrbia dels francesos i la part güelfa del clergat, que també fa referència a aquest fet, en aquest cas per contrastar-lo amb la bestialitat amb què l'any 1267 les forces de Carles van esclafar els gibel·lins de Florència:

Al rei Carle degra tostemps membrar
con el fon prez ab son frair'eisamen
per serrazis, e trobet chاوزimen
assas meillor qe non pogro trobar
a Saint Eller, qi forfait non avia,
li cristian, ai las! q'en un sol dia

55. *Acta Aragonensia*, vol. 3, doc. 2, p. 661.

56. *Acta Aragonensia*, vol. 3, doc.2, p. 663-664.

pezejeron frances petitz e granz,
ni la maire salvet neis sos enfanz.⁵⁷

L'esclat de la Guerra de les Vespres va significar la davallada del poder de Carles I d'Anjou, un poder que, després de la desaparició dels darrers Hohenstaufen, havia assolit una solidesa notabilíssima: Muntaner assenyala que, durant molts anys, «no hac contrast en sa terra per negun»⁵⁸ i Desclot afirma que «hac tan gran renomada per tot lo món, que totes les gents del món lo temien e el dubtaven».⁵⁹ Hi ha qui, com Brunetto Latini, afegeix que, sense cap rival de consideració, el rei va caure en el pecat de supèrbia, que és el que Déu odia més:

*Poi che lo re Carlo ebbe vinta quella battaglia egli montò in tanto orgoglio che egli volle sottomettere tutta gente a sua signoria. Ma quello che la gente di questo secolo più pensano non possono venire tutto altrui siccome altri crede, e Dio Nostro Signore si ordina e dona diritte sentenzie e quello peccato che meno soffre si è orgoglio.*⁶⁰

Convé posar de relleu que Pere el Gran explica la pèrdua de Sicília de Carles com un càstig dels cels pel seu orgull, alhora que interpreta els propis èxits com una recompensa a la seua humilitat, manllevant uns mots a l'*Evangelí* de Sant Lluç (1, 52 i 1, 48):

*Hec et alia innumerabilia scelera de summo cardine Deus ulcionum aspiciens tuum, ut veraciter credimus, dominium dissipabit, tuam superbiam potenciam deponet de sede et nostram humilitatem dignabitur exaltare [...] Iam nomen regis non habes, dum regnum amiseris; hoc tibi accidit ex nutu divini spiraminis Siculorum corda tangentis, nec adhuc cognoscis, improbe, casum tuum, iam tua cadit superbia. Nam Deus resistit superbis et frangens elatorum cornua respicit mansuetudinem humilium serviencium.*⁶¹

El del rei Carles esdevé un autèntic cas de caiguda de prínceps en Muntaner, que també explica les tristeses dels seus darrers dies oposant l'humilitat dels d'Aragó a l'orgull angeví: «E açò s'esdevenia per obra de Déu, qui abaixava lo llur ergull, e exalçava la humilitat que el senyor rei d'Aragon havia, e sos fills e sa gent».⁶² Bona prova d'aquesta humilitat és el magnànim ús dels catalans d'alliberar els seus presoners, cosa que mai no feien els exèrcits de Carles: «E podets-ho entendre als presons que per honor de Déu lleixaven anar soltament; que anc no es poc dir que el rei Carles ne soltàs negun qui en son poder, ne dels seus, vengués».⁶³ De fet, les parelles clemència / crueldat i humilitat / supèrbia són bàsiques a l'hora d'oferir-nos els retrats dels membres de la casa d'Aragó i dels seus enemics. És lògic, doncs, que, per les seues virtuts, Déu recompense els primers amb grans honors: al c.117 Muntaner ens conta com el rei Pere rep una ambaixada dels sarraïns de Gerba, que se sotmeten al seu poder i al de l'almirall Llúria, que fa bastir a l'illa «un bell castell e fort, qui s'és tengut e es té e es tendrà a major honor de crestians que castell qui e'l món sia».⁶⁴ Tot això accelera el dolor de l'Anjou, a la mort del qual la *Crònica* no es pot estar de fer la corresponent moralització:

57. Edició de M. DE RIQUER, *Los trovadores. Historia literaria y textos*, 3 vols (Barcelona, Crítica), vol. 2, p. 1684.

58. MUNTANER, c. 35, p. 697.

59. DESCLOT, c. 64, p. 452.

60. L. II; citat a M. AMARI, *op. cit.*, vol. II, 1, p. 441.

61. *Acta Aragonensia*, vol. 3, doc. 2, p. 664.

62. MUNTANER, c. 118, p. 775.

63. MUNTANER, c. 118, p. 776.

64. MUNTANER, c. 117, p. 775. En efecte, l'any 1284 l'almirall prengué l'illa de Gerba, després d'un atac que el nostre cronista descriu així: «E con lo senyor infant fo en Sicília, l'almirall, ab llicència del senyor infant,

*Què us diré? Que tots dies venien al rei Carles aitals novelles; sí que es diu que anc no fo senyor e'l món que, après tan gran prosperitat que ell havia haüda, se veés tant de desplaer a la sua fin. Per què cascuns se deuen guardar de la ira de Déu, que contra la ira de Déu res no pot haver durada. Què us diré? Que en aital planea con fo caigut, plac a Nostre Senyor Déus que fenis sos dies; e passà d'aquesta vida. E pot hom bé dir d'ell que el jorn que morí, morí lo primer cavaller del món, après lo senyor rei d'Aragon e el senyor rei de Mallorca; e solament vos en lleu abdosos.*⁶⁵

La «ira de Déu» és l'expressió que emprà Muntaner per referir-se als càstigs rebuts pels pecadors enemics del casal de Barcelona. No cal dir que el cronista utilitza el succés com un argument més a favor de la tesi que obre el llibre: la dinastia aragonesa és «constant beneficiari passat i present de l'ajuda divina»⁶⁶ i, justament per això, resulta inútil qualsevol ofensa feta contra ella. Ara bé, com que aquesta gràcia té una condició *sine qua non*, que és tot just la de l'humilitat, no ens caldrà massa esforç per veure en els mots de Muntaner («Per què cascuns se deuen guardar de la ira de Déu») un amonestament (tot i que implícit) adreçat als des-

---

anà-se'n en Barbaria, a una illa qui ha nom Gerba, qui era del rei de Tunis. E barrejà la illa, e tragué'n més de deu milia, entre sarraïns e sarraïnes, que aportà en Sicília; e en tramès a Mallorca e en Catalunya» (MUNTANER, c. 117, p. 774). Cfr. amb els *Annales* de Jacoppo Dòria: «*Eodem quoque anno mense Octubris Rogerius de Lorea armiratus Siculorum, armavit ad expensas suas proprias galeas 20, et impositis militibus in eisdem, ad insulam Zerbi, quo pro rege Tunexis tenebatur accessit, ac ipsum cepit, et depopulavit thesauris et omnibus rebus eorum, et adduxit in Sciciliam homines et feminas circa... et eas ibidem pro maiori parte vendidit, et per alias diversas partes mundi vendi mandavit*» (MGH, vol. XVIII, p. 310, 38-43). La massacre fou considerable: l'historiador àrab Ibn Khaldûn afirma que «*I Christiani osteggiarono parecchie volte quest' isola; alfine se ne impossessarono; la depredarono e portaron via in cattività uomini donne e fanciulli: ottomila persone a quant dicono. Avevan già butati nelle fogue de' bambini latanti. Questa catastrofe fu delle più spaventevoli che patissero i Musulmani*» (citat a AMARI, M.: *op. cit.*, vol. II, 1, doc. LVI, p. 356). Muntaner descriu al costat d'aquest viatge les pirateries de Roger per Romania: «E après féu altre viatge, que anà en Romania e correc l'illa del Metelí e Estalimenes, e les Formentes, e Tin, e Àndria e les Micoles. E puis correc la illa de Xiu, on se fa lo màstec e seda; e carregà totes les galees del màstec e de la seda. E pres la ciutat de Malvasia; e tornà ab aital guany en Sicília [...] E així mateix correc la illa de Curfó; e cremà e afogà tot l'araval del castell. E correc tota la Xifalònia e el Ducat» (MUNTANER, c. 117, p. 774-775). L'editor de *Les Quatre Grans Cròniques* identifica tots els llocs d'aquest passatge (F. SOLDEVILA, *op. cit.*, c. 117, p. 967, n. 3). Respecte a l'illa del Xiu (Quios), la *Crònica* s'hi refereix novament al c. 203: «és molt graciosa illa e llà se fa lo màstec, e enlloc més del món no se'n fa» (MUNTANER, c. 203, p. 850). Aquest fet ja va cridar l'atenció de viatgers del s. XII com Benjamí de Tudela («Thence it [Mytilene] is three days' voyage to the island of Chios [...] Here grow the trees from which mastic is obtained», edició de M. N. ADLER - P. FELDHEIM, *The itinerary of Benjamin of Tudela. Critical text, translation and commentary* (New York. 1907), p. 25). La seua producció té encara a l'actualitat una gran importància per a l'economia de la zona. També Neocastro narra com l'almirall es va endur tot el màstec i les riqueses que el Paleòleg hi havia fet aplegar: «*Admiratus vero post haec recollectis suis navigat, et vento ducente ad insulam quae dicitur Chiu pervenit, in qua maxima quantitas masticis ad opus imperatoris Palaeologi fuerat recollecta, et conservabatur a danais. Et percutiens in illos masticem totam adsportans, galeas ex eis aliisque graecorum spoliis oneravit*» (NEOCASTRO, ed. L. A. MURATORI, *op. cit.*, col. 1186). Cal tenir en compte, d'altra banda, que l'itinerari de l'almirall per Orient descrit en aquest punt pel cronista no va tenir lloc fins el 1292, tal i com ho reporta Jacoppo Dòria: «*deinde versus Romaniam navigans, insulam de Culfo et omnia que erant in ea preter castrum destruxit et devastavit; ac deinde apud Malvaxiam accedens, burgum dicti loci preliando cepit dirruit et vastavit et spoliavit, ac homines et mulieres in galeis positos fecit eos redimere perpera. Et deinde versus insulam Scio navigans eam cepit, et omnibus mobilibus spoliavit ac homines redimere fecit perpera. De quo imperator Constantinopolitanus utrum doluerit, non expedit ad presens narrare*» (MGH, vol. XVIII, p. 343, 45-50). La confusió ja va ser assenyalada per J. A. C. BUCHON, *Recherches sur la principauté française de Morée*, 2 vols (París, 1882), vol. I, p. 361, i remarcada per A. RUBIÓ I LLUCH, *Los navarros en Grecia y el ducado catalán de Atenas en la época de su invasión* (Barcelona, imprenta de Jaime Jepús, 1886), p. 135, n. 1.

65. MUNTANER, c. 118, p. 776.

66. A. G. HAUF, *op. cit.*, p. 70.

tinataris de l'obra, que són els futurs sobirans de la casa, bastant concordant amb el que llegim en altres llocs de l'obra.⁶⁷ Aquest valor exemplar no contradiu, però, l'admiració que el cronista sembla sentir pel personatge i que el mena a qualificar-lo com un dels millors cavallers del món i també el més savi.⁶⁸ D'altra banda, relacionar el disgust causat per la derrota del príncep amb la mort del rei Carles no és exclusiu de Muntaner, si bé és cert que hi ha divisió en la historiografia medieval a l'hora de descriure la seua reacció en conèixer la dissort del príncep de Salern: Salimbene, el *Liber de temporibus* i Saba Malaspina, per exemple, ens ofereixen un monarca fred i impassible, que censura l'estúpidesa del fill.⁶⁹ En canvi, els *Annales* de Jacoppo Dòria afirmen que «*non est querendum si doluit*»⁷⁰ i una crònica anònima francesa que anota fets fins el 1286 diu que Carles va emmalaltir a causa dels maldecaps que pensar en el presoner li produïa:

Et ne demoura ganment de temps que li rois Karlles arriva a Naples; et quant il fu arrivez, et il sot la novèle du prince, ce ne fet mie a demander s'il ot grant duel à son cuer; mès mout le couvri sagement, et fist samblant qu'i ne l'en chausit [...] Et li rois, qui ne pot oublier son fuiz, em prist une maladie, et la porta tant que il pot sanz faire samblant pour ses anemis; et quant il ne pot plus, il acouça malades, et trespasa à la volenté Jesu Crist.⁷¹

67. «Que regoneguen, així lo senyor rei e els senyors infants sos fills, e tots llurs sotsmeses, que açò los ve per gràcia de Déu; e que no s'ergullen ne es pensen que los sia venguda aquesta honor, e moltes d'altres que Déus los ha fetes e els farà, per llur valentia ne per llur poder, mas tan solament que el poder e la gràcia de Déu ho ha fet. E si açò los va e'l cor als dits senyors e a llurs sotsmesos, fets compte que de bé en mellor los vendran tots llurs fets, que als no és al món mas lo poder de Déu» (MUNTANER, c. 290, p. 931).

68. Les *Gesta Comitum* posen en boca del rei Pere el reconeixement del valor del difunt Carles: «*dixit quod de melioribus militibus de mundo mortuus erat unus*» (ed. L. BARRAU-DIHIHO, § 30, p. 75, 10-13). Respecte al judici de Muntaner sobre la seua saviesa, ens cal anar als cc. 271-272: el sobirà angeví, «lo pus savi que anc senyor se pensàs» (MUNTANER, c. 272, p. 724). i «rei antic e molt savi de tots fets» (MUNTANER, c. 272, p. 725), utilitza l'estratagema del duel a Bordeus per poder guanyar temps i bloquejar el valent però encara inexpert Pere, en una posició molt més avantatjosa. És curiós, però, que per a Guillem de Nangis l'estratagema l'enginya el rei d'Aragó, que tem el poder del seu enemic: «A la nouvelle que le roi Charles avait reçu des secours de France, Pierre de Aragon, qui voulait tâcher de vaincre ledit roi Charles par la ruse et l'artifice, plutôt que per aucune espèce de combat, et gagner de temps pour faire des préparatifs pour le guerre, proposa à Charles une convention de guerre en cette forme...» (ed. M. GUIZOT, *op. cit.*, p. 201).

69. Salimbene diu: «*veniens autem rex Karolus Neapolim post paucos dies a captione filii, congregata contione, dixit quod filius erat stultus et fatuus et insensatus et quod insipienter fecerat sine suo consilio eundo ad pugnam, et ideo de eo curare nolebat*» (MGH, vol. xxxii, p. 526-527, 38-8). En la mateixa línia l'Alberti Mililoli Notarii Reginae Liber de temporibus («*in nullo in exteriori habitu est turbatus, capturam filii quasi pro nichilo extimando, dicens: «Qui stultum seu follum amittit, se nichil extimat amississe*», MGH, vol. xxxvi, p. 565, 9-10) i Saba Malaspina («*non plus de ipsius captione quam de unius amissione stolidi se curare dicebat*», X, 17, p. 396).

70. MGH, vol. xviii, p. 310, 31.

71. RHG, vol. ii, p. 98, F-H. La mateixa crònica afegeix que grans senyals van anunciar l'òbit reial: «Et sachiez qu'en ce contemple, I. po avant que ces doumages avenissent au roy Karlle, il avint moult de merueilleus signes ou royaume de France: l'an m. cc. iii. xx. qe Saine crut si merueilleusement qu'èle rompi les pons de Paris au deuz, et fist trop d'autres doumages; et sambloit que le duluge fust venus, et couvenoit parmi Paris aler à batiax par trop de lieus; et l'an m. cc. iii. xx et iii. chei trop d'effoudres ou royaume de France en trop de leus. Meesment après touz ces merueilleus signes, avint encore plus grant; c'uns si grans vens vint qu'il abatoit les églises et les mésons, et fist trop plus de doumages que n'avoient fet les autres tempestes» (ibidem). També Salimbene és sensible a aquests fenomens prodigiosos: «*Item eodem anno millesimo post mortem regis Karoli obscurata est luna illa hora, qua cantabamus matutinum, quarta die intrante Marcio, id est in dominica de Lettare Jerusalem*» (MGH, vol. xxxii, p. 565, 15-17). El framenor anota a més les visions d'una dona de Barletta, que prediu les morts en un sol any de Carles d'Anjou, el papa Martí IV, Felip l'Ardit i Pere el Gran: «*Vidi in visione nocturna quandam astantem michi et dicentem: «Scito prenoscens, quod infra unum annum IIIor so-*

Amb el traspàs, segons Muntaner, «la terra sua romàs en gran treball, per raon de la sua mort e per ço con lo príncep, qui devia heretar la terra sua, era pres a Barcelona».⁷² Convé notar que el cronista situa la tramesa del príncep a Barcelona immediatament després de la batalla de Nàpols: allà el rei d'Aragó el fa tancar al Castell Nou i el manté ben vigilat. La confusió ací és evident: quan el jove Carles arribà a la Ciutat Comtal el 1285 Pere el Gran estava a punt de seguir el camí dels seus difunts enemics Carles, Martí i Felip (i així ho presenta Desclot al darrer capítol de la seua *Crònica*).⁷³ Quant a les condicions de la seua presó, Desclot ens en fa un resum bastant favorable:

e la reina féu-lo metre al castell de Matagrifó e lliurà-li cavallers e hòmens honrats qui el guardaven, mas no gens que hom lo ferràs ne li feés mala presó, ans anava tot solt per un palau en què hom lo tenia, e li feia hom aianta d'honor com fer podia, així com a hom pres honrat e bo.⁷⁴

Si no vaig errat, són les recerques documentals de Luisa d'Arienzo les que més han contribuït a acostar-nos a la situació d'aquest personatge durant el període de la captivitat, si bé és cert que, com assenyala la mateixa investigadora, és una llàstima que no disposem encara d'un «studio completo che approfondisca la sua figura umana e chiarisca le vicissitudini del suo regno».⁷⁵ Sembla que els mots de Desclot no són tan exagerats com podríem suposar. De fet, una de les *honors* de què el cronista parla ben bé podia ser l'obsequi al príncep d'aus de caça de fama justificada, com els falcons de les muntanyes de Prades, i així ho testifica una lletra del mateix Alfons *el Liberal* als vigilants de Carles («placet enim nobis quod predictus princeps habeat falchones montanearum de Prades»),⁷⁶ sens dubte un senyal que «Carlo, dunque, anche sotto scorta, dovette avere la possibilità di fare cavalcate e praticare la caccia col falcone».⁷⁷ Al costat d'aquestes activitats venatòries el príncep també podia gaudir del servei religiós, tot i trobar-se en terra excomunicada, «dato che il Papa gli aveva permesso di farsi officiare la messa dai religiosi del suo seguito».⁷⁸ Aquesta disposició devia acontentar l'abrandada espiritualitat de Carles, posada de relleu per les *Gesta comitum*:

Princeps iste nobilis, postquam ad aetatem pervenit adultam, tam ante captionem quam in captione etiam divini officii nunquam pro temporali aliquo prateriit unam horam; immo cum capellanis suis simul devote diuinum officium Domino decantabat; quo completo, se ad temporalia et militaria convertibat.⁷⁹

---

llemnes persone morti tradentur a Deo, ubi constituta est domus omni viventi, Job xxx; et primus erit rex Karolus, secundus papa Martinus, tertius Philippus rex Francie, quartus Petrus rex Aragonie. «*Hec omnia rerum probabit eventus, quia accidit ita ut dictum fuerat sibi*» (MGH, vol. xxxii, p. 564, 31-35). Aquesta coincidència temporal donava peu, sens dubte, a interpretacions escatològiques. Villani la destaca igualment a la seua *Nuova Cronica*: «*E nota che in uno anno o poco più, come piacque a-dDio, morirono IIII così grandi signori de' Cristiani, come fu papa Martino, e il buono Carlo re di Sicilia e di Puglia, e il valente Piero re d'Araona, e il posente Filippo re di Francia*» (l. viii, c. 105).

72. MUNTANER, c. 118, p. 776.

73. Sobre la confusió de Muntaner, *vid.* F. SOLDEVILA, *op. cit.*, c. 115, p. 966, n. 1.

74. DESCLOT, c. 129, p. 514.

75. L. D'ARIENZO, «Documenti sulla prigionia di Carlo II d'Angiò», dins *La società mediterranea all'epoca del Vespro: XI Congresso di storia della Corona d'Aragona, Palermo-Trapani-Erice 25-30 aprile 1982*, 4 vols. (Palermo, Academia di Scienze, Lettere ed Arti, 1982) vol. II, p. 490.

76. L. D'ARIENZO, *op. cit.*, doc. 10, p. 512.

77. L. D'ARIENZO, *op. cit.*, p. 500.

78. *Ibidem*.

79. Ed. L. BARRAU-DIHIGO, § 50, p. 91.

Es tracta d'un altre tret de la seua personalitat que també la *Crònica* muntaneriana explota. La presó del príncep de Salern s'allargà fins el 1288, quan les converses de Jaca entre Pere el Gran i Eduard d'Anglaterra donaren els seus primers fruits: Carles fou alliberat a canvi de lliurar com a ostatges els seus tres fills (Lluís, Robert i Ramon Berenguer) fins que s'hagués arribat a un acord de pau. Muntaner destaca el paper essencial que l'Anjou s'havia compromès a tenir en les futures negociacions: «e que juràs con a rei que ell dins temps cert hauria tractada pau entre l'Esgleia, e el rei de França e d'ell mateix, ab lo senyor rei d'Aragó e ab lo senyor rei de Sicília».⁸⁰ Era una de les clàusules convingudes a Oleron el 1287: el «temps cert» marcat era de tres anys. El cronista es fa ressò, a més, de les reticències que hom mostrava respecte a l'acompliment per part del príncep de la clàusula referent als ostatges. És llavors que, per tal de provar la bona fe del nostre personatge, apunta el seu fervor religiós, premiat per Déu amb la revelació del lloc on el cos de santa Maria Magdalena reposava:

E foren molts qui digueren que pus que el rei Carles era eixit de la preson, que no hi trametria negun de sos fills; e aquells qui ho deïen, no ho deïen ben, que el sacrament d'aquest senyor rei Carles, segons que en la preson era del senyor rei d'Aragon, fo e era en aquell temps, e fo tots temps, dels benignes senyors del món e a qui desplaçà tots temps la guerra de la casa d'Aragon, e era dels devots senyors del món e dels dreturiers. E parec-ho ben a la honor que Déus li féu, que en visió li venc que cercàs a Sant Maxemí lo cos de madona santa Maria Magdalena, en Proença; e en aquell lloc on li venc en visió, més de vint astes de llances davall terra ell trobà lo cos de la benaurada madona santa Maria Magdalena. E així cascun pot saber e pensar que si ell no fos bo e just con era, que nostre senyor Déus no li hagra feta aital revelació.⁸¹

En efecte, el cos de Santa Maria Magdalena havia estat trobat el 1279 a Provença i, segons la tradició, fou gràcies al somni de Carles II que es va produir la valuosa troballa. Salimbene situa erròniament la invenció l'any 1283:

Item anno Domini supradicto, scilicet mclxxxiii, repertum est corpus beate Marie Magdalene integraliter totum, excepto uno crure, in provincia Provincie, in castro Sancti Maximini. Fuit autem Sanctus Maximinus unus de lxxii discipulis Domini, de quibus habetur Luc., X. Et fuit archiepiscopus Aquensis [...] Et distat hec civitas a Massilia per xv miliaria [...] Item quando repertum est corpus beate Marie Magdalene, vix potuit legi epytaphium cum cristallo propter scripture antiquitatem. Et placuit rege Karolo, qui erat comes Provincie et ibat illo anno Burdegalas ad faciendum bellum statutum et ordinatum cum Petro rege Aragonum, quod corpus beate Marie Magdalene divulgaretur et exaltaretur et honorificaretur, et fieret inde sollemne festum.⁸²

Convé notar que ací no es parla de la visió del príncep: sols s'esmenta la disposició de Carles I d'honorar les relíquies. Per trobar-hi referències ens cal anar a un altre autor, Bernardus Guidonis, que, al seu *Flores chronicarum*, ens serveix la següent anotació:

Anno gratiae Jesu Christi mclxxix die nono mensis Decembris, Karolus princeps, filius Karoli regis Siciliae, comes Provinciae, postmodum vero rex Siciliae, corpus sanctae Mariae Magdalene perquisivit tam sollicitè quam devote in illo sancto oratorio in quo sanctus Maximinus, unus ex lxxii discipulis Domini Jesu Christi, venerandus protopraesul Aquensis, olim tradiderat sepulturae, sicut in antiquis et authenticis gestis utriusque latius continetur, in villa quae, ab ipso denominata pontifice, nunc Sanctus dicitur Maximinus; apertisque omnibus tumulis qui erant in

80. MUNTANER, c. 167, p. 817.

81. MUNTANER, c. 167, p. 817-818.

82. MGH, vol. xxxii, p. 520.

utroque latere hinc et inde, necnon effosa humo quae erat in medio solo in oratorio memorato, inventum est corpus sanctus sanctissimae Magdalene, non quidem in tumulo de alabaistro in quo primum conditum fuerat, qui adhuc ibi cernitur cum historiis et sculpturis, sed in alio tumulo marmoreo, ibidem e regione ad dexteram introeuntibus collocato, cum ingenti odoris fragrantia, tamquam si aperta fuisset suavium aromatum apotheca, consequentibus signis et multis miraculis gloriosis. Et ex eius linguae sacratissima, adhuc tunc suo capiti et gutturi inhaerente, radix quaedam cum ramusculo quasi feniculi exhibat et exterius prominebat in longum, quam, qui praesentes aderant, admirantes suis oculis clarius conspexerunt; et ab ipsorum aliquibus relatione fidei et devota ego ipse, qui haec scribo, saepius haec audivi. Quae radix cum ramusculo, divisa postmodum in particulas, adhuc in diversis locis pro reliquis conservatur. In eodemque tumulo, juxta sacrum corpus, ad assertionem et in testimonium perspicuae veritatis, cartellus quidam vetustissimum, conclusus in ligno quodam, disposito pro conservatione a putrefactione, repertus fuit continens hanc scripturam: «Anno Nativitatis dominicae septingentesimo decimo, sexto die mensis Decembris, in nocte secretissime, regnante Odoyno, piissimo rege Francorum, tempore infestationis gentis perfidae Sarracenorum, translatum fuit corpus hoc carissimae ac venerandae beatae Mariae Magdalene de sepulcro suo alabaistri in hoc marmoreo, timore dictis gentis perfidae, et quia secretius est hic, amoto corpore Sedonii». Hunc cartellum vetustissimum legi ego qui haec scribo, et vidi ibidem in sacrario reservari in testimonium veritatis. Memoratus autem princeps et comes Karolus, postmodum vero rex Siciliae, praemissis omnibus perscrutatis diligentius et inventis, convocatisque postmodum et praesentibus Narbonensi, Arelatensi et Aquensi archiepiscopis, e pluribus aliis episcopis, abbatibus et religiosis ac nobilibus suis, cum clero et populo congregato, die ad haec statuta, videlicet III nonas Maii, anno Domini MCLXXX levavit inde sacrum corpus beatae Mariae Magdalene, et in capsula pretiosa, ex auro et argento et lapidibus pretiosis primitus praeparata, digno cum honore locavit; caput vero ipsius in theca pretiosissima et auro puro et lapidibus pretiosissimis miro ac decoro artificio fabrefacta introclussit, ubi devote corpus et caput conservantur et venerantur, et miraculis evidentibus declarantur. Tunc etiam reperta fuit per eundem Karolum cum praelatis, in tumulo memorato, scriptura alia vetustissima in quodam cartello in cera exterius undique cooperto, quae prae vetustate vix legi potuit, quae talis erat: «Hic requiescit corpus Mariae Magdalene».⁸³

La data que s'hi dóna per a l'elevació del cos de la santa coincideix amb el que es pot llegir a altres fonts.⁸⁴ Notem que Bernardus Guidonis (que dedica prou espai a defensar la veracitat de la invenció i a desautoritzar altres teories sobre la localització de les relíquies)⁸⁵ coin-

83. *RHG*, vol. II, p. 705, B-K.

84. Per exemple, el f.2 del Cod. Vaticà *bibl. apostolicae Lat.* nr. 3822, que Oswald Holder-Egger ofereix en apèndix a la seua edició de la *Crònica* de Salimbene. El príncep de Salern s'hi trobava present: «Et post anno nativitatis dominice millesimo duecentesimo LXXX, III Nonas Maii fuit exaltatum corpus eiusdem Marie Magdalene per prelatos Provincie de voluntate et mandato domni Karoli principis et primogeniti excellentissimi Karoli regis Sicilie, qui Karolus princeps fuit presens in exaltatione et translatione sacratissimi corporis dicte venerabilis et sacratissime beate Marie Magdalene, et multi barones et nobiles Provincie cum innumerabili populo tam religiosorum et clericorum quam etiam multitudine nimia laicorum» (*MGH*, vol. xxxii).

85. Sigebert de Gembloux (s. XII) afirmava a la seua *Chronica* que el cos de santa Maria Magdalena havia estat traslladat i amagat a Vézelay l'any 745 a causa de la por als sarraïns que en aquell temps havien envaït la terra. Bernardus Guidonis veu ben clar que això no pot ser cert, donat que el cartell trobat al sepulcre, totalment digne de fe, diu que, també per protegir-les de les gents paganes, les relíquies foren canviades del sepulcre d'alabastre al de marbre del temple de Sant Maximí 35 anys abans, és a dir, el 710. El cronista qualifica d'envejosos els qui posen en dubte la validesa del descobriment: «Liquet igitur ex praemissis, sine contentione et aemulatione ac invidia iudicanti, ubinam corpus sanctae Mariae Magdalene a Geraldo, comite Burgundiae, apud Verzeliacum coenobium, a se constructum, fuisse translatum temporibus Constantini V imperatoris, filii Leonis tertii, ac Zachariae papae, sub anno Domini DCCXLV. Liquidius apparet ex scriptura superius posita, quae juxta corpus sanctae Mariae Magdalene fuit inventa, si fides debita ei debeat adhiberi, quod per xxxv annos antea mutatum fuerat corpus ipsum de sepulcro suo alabaistri et transpositum in sepulcro alio marmoreo, amoto prius

cideix amb Salimbene en detalls com el cartell antiquíssim identificatiu i n'afegeix de nous, recurrent a la força de l'*adtestatio rei visae* per fonamentar la seua descripció, com la presència d'un brot de fenoll a la boca del cadàver o l'al·lusió a la fragància inconfusible de la santedat que acompanya l'obertura del sepulcre.⁸⁶ Muntaner, com hem vist, conclou que una revelació així no podia ser feta a un home injust: «que si ell no fos bo e just con era, que nostre senyor Déus no li hagra feta aital revelació». La devoció que Carles II va professar per Santa Maria Magdalena va ser constant, i sembla que va promocionar-ne el culte a l'estat angeví de Nàpols, on, com ha assenyalat Jean Paul Boyer,⁸⁷ la predicació sobre la santa va adquirir especial importància. Precisament Jean Regina, OP, en un sermó fet a la mort del rei, destacava que el seu traspàs s'havia produït un 5 de maig, precisament el mateix dia que es produí el trasllat del cos el 1280, i que la revelació que li havia estat feta era una prova irrefutable de l'amor que Déu sentia per ell: «*Amorem Deus ostendit ei in magno et euidenti signo, reuelando scilicet ipsi quoddam magnum secretum suum*».⁸⁸

Tot plegat, es pot dir que la visió de Carles acaba de sancionar als ulls del cronista català el seu tarannà bonhomí i amic de la veritat. Aquesta predilecció resulta ben perceptible a l'hora de dur a la *Crònica* les tensions posteriors a l'alliberament del nou rei de Nàpols, com, per exemple, el setge de Gaeta per part del rei Jaume de l'any 1289, conflicte que acabà amb una treva de la qual —segons Muntaner— Carles és el principal promotor. Ací el cronista s'endinsa més encara en la psicologia del seu personatge, que presenta penedit per guerrear amb el rei d'Aragó en lloc de tractar la pau amb ell, tal i com s'havia acordat en tractar la seua sortida de la presó. El passatge s'aprofita per llançar un altre elogi a l'Anjou, que, en aquesta ocasió, ja no és responsabilitat del narrador, sinó fruit dels pensaments d'una altra de les *dramatis personae* de l'obra, el rei Jaume, que confia en la sinceritat del seu oponent:

---

corpore Sedonii ex eodem. Salva igitur veritate, quae infallibiter nota est ipsi Deo, res postmodum gesta, sicut praemittitur, per Karolum principem memoratum, et sic aperta veritas et comperta cum signis tam evidentibus, clare indicant et fideliter manifestant quod translatio corporis Magdalene apud Verzelicum, vulgata communiter et conscripta, non potest veraciter accipi de corpore Magdalene, sed de aliquo alio corpore vel de aliqua forsitan ejus parte» (*RHG*, vol. II, p. 705-706, L-C). Jacoppo de Varazze també conta a la *Legenda Aurea* la història de Gerard, duc de Borgonya, que l'any 769 va fer construir l'abadia de Vézelay. Un dels membres de la nova comunitat va ser tramès a Aix per localitzar les relíquies de Santa Maria Magdalena. En arribar-hi, el religiós va veure el lloc devastat per l'acció dels infidels i va trobar el sepulcre de marbre on el cos reposava. Les relíquies van ser traslladades en processó a Vézelay: «Temporibus autem Karoli Magni, scilicet anno domini DCCCLXIX, Girardus dux Burgundie cum de uxore sua filium habere non posset larga manu res suas pauperibus erogabat et multas ecclesias et monasteria construebat. Cum ergo Vizeliacense monasterium construxisset, misit ipse et abbas ipsius monasterii monachum quendam cum decenti comitatu ad Aquensem ciuitatem ut inde, si posset, beate Marie Magdalene reliquias transportaret. Veniens igitur predictus monachus ad predictam ciuitatem, cum ipsam funditus a paganis destructam reperisset, casu quodam inuenit sepulcrum cuius sculptura marmorea demonstrabat quod corpus beate Marie Magdalene repositum intus erat. In ipso enim sepulcro hystoria eius miro opere sculpta erat. Nocte igitur illud effringens assumptas reliquias ad hospitium deportauit. In ipsa autem nocte beata Maria Magdalena eidem monacho apparuit dicens ne timeret, sed ceptum opus perficeret. Rediens igitur cum ad mediam leucam a monasterio uenisset, nullo modo inde reliquias mouere potuerunt donec ueniente abbate cum monachis cum processione honorifice sunt recepte» (XII, «De Sancta Maria Magdalena»).

86. Fenomen ja consignat per Jacoppo de Varazze, referit a la mort de la santa: quan va expirar, i abans que sant Maximí la fes soterrar honradament, el seu cos va emanar una olor dolcíssima que durant set dies va omplir l'estança: «Post cuius exitum tantus odor suauitatis ibidem remansit ut per septem fere dies ab ingredientibus oratorium sentiretur» (XII, «De Sancta Maria Magdalena»).

87. «Prédication et État napolitain dans la première moitié du xive siècle», dins *L'État napolitain. Pouvoir, culture et société entre XIIIe et XVe siècle* (Roma, Collection de l'École française de Rome, n. 245, 1998), p. 127-157.

88. Bibl. Naz. di Napoli, cod. VIII AA 11, f.24v; citat a J. P. BOYER, *op. cit.*, p. 204-205.

Què us diré? Açò durà molt de temps, sí que el rei Carles veé que aquest fet li tornava a gran damnatge, e que a la fin lo rei de Sicília n'hauria la ciutat, e que si la ciutat havia, que tot Principat e Terra de Llabor se perdia; féu requerir lo rei de Sicília de treves, e tramès-li sos missatges al setge, e féu-li així saber, per sa carta, que ell lo requeria de treves a un temps, e que per ço li requeria treves con contra sa consciència li estava davant e li tenia setge, que ell havia promès e jurat al senyor rei d'Aragó que con seria fora de la presó, que tractaria aitant con pogués «entre nós hagués pau e bona amor», e així con ho havia promès, que enaixí ho havia en volentat de complir, si Déus li dava vida; e que molt més se tractaria la pau estant en treves que en guerra. E lo senyor rei de Sicília entès aquesta carta que el rei Carles li hac tramesa, e sabia que així era veritat con ell li havia fet a saber, e encara, que ell coneixia en lo rei Carles tanta de bondat, que ben sabia que tractaria de pau e de bona amor; per què ell consentí a la treva.⁸⁹

Aquesta condescendència aparta Muntaner d'un autor com el Neocastro, que, en la seua narració del setge de Gaeta, ens ofereix un episodi que ha de ser interpretat com una censura de la religiositat de Carles II. Per tal de negociar la pau, els ambaixadors francesos van visitar un dia el camp del rei Jaume. Allà van poder veure tot el que un bon militar havia de tenir: ginys ben preparats, un exèrcit ben ordenat i ple d'homes ferotges i industrioses com el Llúria i, a la tenda del monarca, bones espases i llances. Tota aquesta visió els va omplir d'admiració i els va fer recordar amb dolor el capteniment del seu senyor, que no vivia envoltat dels estris necessaris per a la guerra, sinó de dalmàtiques i llibres d'espiritualitat:

Et conversi laudabant castra et atria regis, in quibus gladios, arma et spicula et modos bellorum et stimulos vident. *Et cordati redarguunt atria principis, in quibus libros propheticos et mosaycos et dalmaticas romanas adspiciunt.* Inde ad admiratum accedentes, aspectum bellicosum et industriam eius commendant, ac circumfensas tabulatas belli meditantur mysteria et constructas ac erectas manu fortalities mirabantur.⁹⁰

La pau definitiva amb Jaume no arribaria fins el 1295 amb el tractat d'Anagni. Muntaner en parla al c.181 i fa prendre la iniciativa un altre cop al rei Carles, que atribueix les seues desgràcies (en concret, la mort del seu fill major, Carles Martell) a la guerra que sosté amb la dinastia catalanoaragonesa:

E com lo rei Carles sabé la mort de son fill, fo'n molt despagat; e dec-ho ésser, que molt era bo e valent. E segurament, així con era bon cristià, posà en son cor que Déus li donava aitals verguntades per ço con soferia que hagués guerra entre ell e la casa d'Aragon. E així pensà de tractar que en totes maneres pogués fer pau ab lo senyor rei d'Aragó e de Sicília.⁹¹

Per això s'entrevista amb Bonifaci VIII, que també deixa clara la conveniència de la pau amb un *speech* inversemblant però que respon, com ja sabem, a un recurs ben característic de Muntaner: segons el Sant Pare cal tenir en compte, sobretot, «lo poder de Déu e con Déus havia donat poder al senyor rei d'Aragon».⁹² L'acord va quedar segellat amb el casament de Jaume II *el Just* amb Blanca, filla de Carles II, que a l'idíllic c. 182 és anomenada «la santa reina dona Blanca, de santa pau»,⁹³ epítet que, si hem de creure el cronista, demostra la popularitat de la sobirana entre els seus súbdits i que està totalment justificat, ja que «pau santa e bona

89. MUNTANER, c. 169, p. 818-819.

90. NEOCASTRO, ed. L. A. MURATORI, *op. cit.*, col. 1156.

91. MUNTANER, c. 181, p. 829.

92. *Ibidem*.

93. MUNTANER, c. 182, p. 831.

ventura venc per ella a tota la terra».⁹⁴ Sembla l'acompliment del pronòstic que l'infant Jaume havia fet sobre el príncep de Salern al seu discurs als sicilians del c.114 («que ell farà pau e concòrdia, e per ell naixerà»). La reina Blanca és, doncs, l'instrument de la reconciliació. El capítol acaba d'arrodonir les seues traces de *happy end* amb la referència a l'amistat que sorgeix entre l'infant Jaume de Mallorca i Lluís d'Anjou, futur sant Lluís de Marsella (tots dos tocats de l'esperit franciscà que els fa renunciar als seus regnes), i també al goig que les gents dels nostres regnes senten en finalitzar el llarg període d'excomunió i recuperar «los sagraments de santa Esgleia, així con misses e tots altres oficis».⁹⁵

La renúncia a Sicília per part de Jaume no va significar el final dels problemes per a Carles, perquè un altre membre de la dinastia aragonesa, Frederic, germà del rei d'Aragó, es va coronar rei de l'illa. De manera que això va donar lloc a un nou període de lluites (en les quals Jaume participaria al costat dels Anjou, episodis que Muntaner, naturalment, silencia) que, a la *Crònica*, serveixen per posar de relleu la figura del nou rei de Sicília, eficaç defensor de la posició adquirida. Al c. 191 llegim com el mateix Papa, en conèixer la desfeta dels «cavallers de la mort» tramesos a Sicília, afirma que el valor del jove Frederic demostra bé de quina nissaga procedeix. El parlament, a més, ens anuncia els successos posteriors:

—Nós cuidàvem haver fet, e res no havem fet; que par-nos que la Sicília així la'ns defendrà aquest con son pare e son frare han fet; e si ben s'és fadrí, ell mostrarà de qual casal és eixit. Per què creu que a la fin, si per pau no l'havem, jamés no n'haurem res sinó damnatge.⁹⁶

Un exemple d'aquests *damnatges* el trobarem al c. 192, que ens narra la captura per part de l'exèrcit de Frederic d'un dels fills de Carles II, Felip, príncep de Tarento, esdevinguda el 1299. Segons Muntaner, el rei de Nàpols va enviar el fill a Sicília «amb mil dos-cents cavallers entre franceses e proençals e napoletans, tots de bona gent; e féu aparellar cinquanta galees, totes obertes per popa, e recolliren-se».⁹⁷ Les ordres eren dirigir-se a Capo d'Orlando i reunir-se amb el duc de Calàbria, una missió relativament senzilla i poc engrescadora, però intel·ligent i segura. Carles acompleix ací la funció del rei que alligona el seu fill abans de la seua marxa: «e pres comiat del rei Carles, qui el senyà e el beneí, e el somoní de bé a fer, ell e tots aquells qui ab ell eren».⁹⁸ Però, com que els prínceps joves són inexperts i influenciats pels mals consellers, Felip va creure que anar a buscar al duc tan ràpidament seria un símptoma de poc ànim guerrer, de manera que decidí anar a Tràpani i assetjar-la. L'intent no sols no va produir cap fruit, sinó que a més va minvar les forces de la host, que va ser sorpresa per les tropes de Frederic. En la descripció de la batalla de Falconaria la figura del rei de Sicília destaca sobre totes les altres («bé arreat e sobre bon cavall, e ell qui era nin e jove, e bon d'armes e coratjós»):⁹⁹ de fet, el narrador se centra gairebé sempre en el combat d'aquest amb Felip de Tarento, que és també un digníssim rival («E llavors veérets fets d'armes al príncep, que així mateix era gran, e soberg, e nin e jove, e dels bons cavallers del món; que meravella era ço que feïen lo senyor rei e ell, cascun de sa persona»)¹⁰⁰ Tan equilibrada resulta la lluita de tots dos que «cascun podia dir que havia trobat son companyó»,¹⁰¹ però a la fi Frederic fa caure Felip

94. *Ibidem*.

95. *Ibidem*.

96. MUNTANER, c. 191, p. 837.

97. MUNTANER, c. 192, p. 837.

98. MUNTANER, c. 192, p. 838.

99. *Ibidem*.

100. *Ibidem*.

101. *Ibidem*.

del cavall. Llavors un cavaller del rei, Martí Peris d'Eros, vol matar-lo, però l'aragonés s'hi oposa i està a punt de baixar del cavall per protegir-lo.¹⁰² En escoltar el manament del seu senyor, el cavaller es fa càrrec de la seua protecció. Aquest nou gest de misericòrdia per part d'un altre membre del casal d'Aragó va acompanyat de la corresponent glossa a càrrec de Muntaner: «E així lo senyor rei pot dir que fo bon padrí aquell dia al príncep, que per Déu e per ell hac la vida restaurada. Déus vulla que li'n reta bon mèrit, jatsessia que gentil sang deu guardar sa par».¹⁰³ Les gentileses no acaben ací, perquè, finalitzada la batalla, Frederic fa conduir el príncep a una tenda on hom el guareix de les seues nafres i li ofereix una bona collació:

E així mateix, en una bella tenda ell féu reposar lo príncep, e el desarmaren, e feren-li venir metges que li adobaren una gran ferida de bordó que tenia per la cara, e d'altres nafres; e aparellaren-li molt ricament a menjar, e manà lo senyor rei que fos ben pensat.¹⁰⁴

En realitat és probable que, durant el seu captiveri sota el poder dels sicilians, Felip no gaudís de les comoditats que va tenir el seu pare dècades abans. Si més no, resulta significatiu que, en una lletra del 26 de juliol de 1302, Jaume II es queixa a Frederic del lamentable tractament que el seu cunyat pateix:

Cum virum egregium Philipum principem Tarentinum, cognatum nostrum, carcer vester teneat mancipatum *audiverimusque vos ipsum facere ferreis compedibus importabilibus ac intolerabilibus custodiri, quibus et aliis caceris tediis corporis sui condicio multimode maceratur, propterea presentem nostram epistolam vobis curavimus transmitendam; affectuose igitur fraternitatem vestram rogamus cordis affectu, quatenus consideratis... futuris eventibus ordinare placeat et velit, ut vestro proviso periculo prefatus Philipus curialiter teneatur.*¹⁰⁵

Muntaner parla de les missives que Carles va trametre al rei de França explicant-li la derrota del príncep i demanant-li ajuda per combatre Frederic. El to de la lletra, tal i com la *Crònica* la resumeix, és força desesperat i sembla, a primer cop d'ull, una altra de les exageracions del cronista: calia que Felip *el Bell* «trametés son frare, misser Carles, en Sicília en ajuda del duc; que si no ho feia, que fes compte que el duc havia a fer de dues coses la una: o havia a desemparar tot ço que tenia en Sicília, o hi havia ésser mort o pres».¹⁰⁶ Però aquesta carta, datada el 8 de desembre de 1299, ens ha arribat, i, tot i que la versió que Carles ens dóna de la fallida expedició del seu fill difereix en bastants punts de la de la *Crònica*, s'hi acosta a l'hora de valorar la gravetat de l'esdeveniment. En primer lloc, convé aclarir que les xifres que Muntaner dóna per a la host de Felip són, sens dubte, exagerades, però es tractava d'una força

102. Soldevila assenyala que l'edició de València de 1557 fa intervenir Blasc d'Alagó en aquesta escena: «L'edició de València dóna aquest diàleg una mica més llarg que l'ed. Casacuberta. És possible que en aquesta o en el manuscrit que segueix hi hagi un bordó. Diu així l'ed. de València: «E lo senyor rei cridà: —No sia, no muira.— Sí que don Blasco atès e cridà: —Matats-lo.— E lo senyor rei cridà: —No sia.— Sí que el senyor rei volc avallar». La resta segueix semblantment (F. SOLDEVILA, *op. cit.*, c. 192, p. 979, n. 9). Aquesta circumstància també la recullen altres manuscrits. El ms. 759 de la Biblioteca Universitària de Barcelona (D), de les darreries del s. XIV, diu: «E al sanyor rey cridà: —No sia, no muyra.— Sí que An Blasco atès e cridà: —Metats-lo.— E al senyor rey cridà: —No sia.— Sí que al senyor rey volc devalar» (f. CCCLXXVIRA). I el ms. 4 de la Biblioteca Nacional de Catalunya (D): «E ll senyor rey cridà: —No ssia, no muyre.— Sí que don Blascho atès e cridà: —Metats-lo.— E lo senyor rey cridà: —No sia.— Sí que lo senyor rey volch avelar» (f. CXCIII).

103. MUNTANER, c. 192, p. 839.

104. *Ibidem*.

105. *Acta Aragonensia*, vol. 3, doc. 80, p. 118.

106. MUNTANER, c. 193, p. 840.

no gens menyspreable.¹⁰⁷ El monarca, a més, deixa en molt bon lloc els consellers de Felip i confirma que l'assalt a Tràpani no va ser una desobediència. De fet, Carles lloa el capteniment de l'exèrcit:

Et envoiames aveques eaus Philippe notre fils prince de Tarante, au quel baillames nous conseil assez bon et souffissant de gent darmes usee et esprouvee, pour li conseiller et adrecier. Si en est avenu, biau cousin, un cas mout horrible et mout contraire, si comme si desouz se contient. Car puis que il furent passez en Sezile, et orent prise terre pres dune cite que len appelle Trapes, le quel passage firent il mout bien, et sanz avoir nul nuisement en mer, il tindrent siege par pour de iours a cele cite. Et quant il orent veu que le siege nestoit pas profitable, il ordonerent et firent recoillir tout leur harnois et leur choses es galees, pour ce que elles sen allassent a un port qui est pres dileques; et le prince et la chevalerie toute i devoient aler par terre, pour entrer dedenz, et aler sen au duc, et soi assembler avec li. Si avint que, si comme le prince et les autres sen aloient, il encontrerent Frederic o tout son pover qu'il avoit congregate de toutes parz pour eaus courre sus; et quant il virent qu'il ne poverent la bataille eschiver, il se combaterent a li; et ia soit ce que il desconfisissent sa premiere bataille, toutevoies a la grant multitude de gent tant a cheval comme a pie qui leur coururent sus, il ne porent durer; ainz les convint a la fin perdre, si que plusieurs i furent morz et le prince et la greigneur parz des Baronz et des gentilx homes de sa compagnie pris.¹⁰⁸

Convé posar aquest elogi en contrast amb el que altres fonts historiogràfiques diuen.¹⁰⁹ D'altra banda, i com ja he assenyalat, els termes en què Carles s'expressa no són gens tranquil·litzadors: la desfeta ha estat *un cas mout horrible*, i és per això que s'adreça al seu *biau cousin*, cap de la casa de França i aixopluc de tots els seus parents:

Pour le quel avenement, biau cousin, nous sommes devenuz a si tres grant sousfraite de gent d'armes, que nous nen avons en Sezile avec notre devant dit filz le duc que cele gent seulement qu'il a euee puis son passage, nen avons par deça de qui nous le puissions secourre. Si que ia soit ce que cesti avenement desusdit nous soit assez grief et demageus, nous doutons trop que autre greigneur et plus perilleus ne sensuie de cesti; *car se dou duc et de sa gent avenist chose contraire (la quele ia naviegne) nous serions emperil si comme davoit tout perdu [...]* Et pour ce, biau cousin, nous recourrons encore a vous comme a celi qui estes chief et soustenance de vostre lignage, et qui avons et devons avoir greigneur esperance que en aytre apres dieu; et vous prions confiablement et de cuer tan chierement com nous povons plus, que il vous pleise de veoir et de penser com cesti cas est grant et com il est tres necessaire, et nous voilliez aidier et secourre daucune quantite de gent darmes [...] Et vraiment, biau cousin, cesti secours que vous nous ferez orendroit, quelque il soit ou petit ou grant, nous est orendroit plus necessaire et sera miels profitable que le greigneur autre fois. *Car adonques par aventure nostre bosoigne pourroit estre si au desouz que nule aide li proufiteroit.*¹¹⁰

107. Carles diu que va fer aparellar «*armee bonne et fort de quarante gros vaissiaus, et i meimes tout le demourant de la gent d'armes que nous avions, les quex furent entour siz cent homes a cheval, et grant compagnie de petons, sanz la gent de mer, la quele fut si grant com il afferi a l'armement des diz vaissiaus*» (M. AMARI, *op. cit.*, vol. II, 1, doc. 42, p. 329). La informació concorda amb Villani: «*Vic cavaliere e con xl galee armate, la maggiore parte Napoletani e gente del Regno*» (l. 9, c. 34).

108. M. AMARI, *op. cit.*, vol. II, 1, doc. 42, p. 329.

109. Villani posa de manifest la mala ordinació dels francesos: els sicilians es decideixen a llançar l'atac «*veggendo il male reggimento del detto prenze e di sua gente*» (l. 9, c. 34). Guillem de Nangis s'acosta a Muntaner en explicar l'expedició com una iniciativa de l'imprudent Felip, desitjós de percaçar fama i èxits com els del duc Robert: «*Son frère, le fameux Philippe, le suivit inconsidérément, et fut pris sur mer avec ses gens par les Siciliens*» (ed. M. GUIZOT, *op. cit.*, p. 235).

110. M. AMARI, *op. cit.*, vol. II, 1, doc. 42, p. 329-330.

També Muntaner destaca el paper rector que assumeix la casa de França a l'hora d'emparrar Carles II. El cronista, d'altra banda, lloa la decisió del rei Felip amb uns mots que han estat interpretats com una clara al·lusió «a l'abandó de Frederic de Sicília pel seu germà Jaume II i a l'escomesa de què el féu objecte».¹¹¹

E a la fi fo acordat que per res lo rei Carles no fos deseparat, ne sos fills, per la casa de França, *que la honta e el dan del rei Carles més s'esguardava a la casa de França que a neguna altra. E dic-vos que hagren bon consell: per què, si aital feïen los altres reis del món, que ajudassen a aquells qui d'ells serien eixits, mills los estaria e en serien mills dubtats que no són con los desemparen.*¹¹²

Un altra vegada hom passa de l'anècdota a la glossa. L'ajuda del rei de França al seu cosí és, potser, un altre *exemplum* a tenir en compte pels destinataris reials de la *Crònica*, i resulta difícil no associar-la amb el conegudíssim «eximpli de la mata de jonc» (c. 292). Ara bé, en aquest cas la moralització és doble, perquè, si d'una banda es valora la conveniència de mantenir la cohesió de les dinasties, de l'altra hom censura Carles de Valois, rei del vent i del *xapeu*, per acceptar la missió i enfrontar-se a un membre del casal d'Aragó amb el qual, a més, està emparentat. Muntaner torna a carregar la mà contra França i explica les seues derrotes recents i no tan recents segons els postulats providencialistes ja coneguts:

E misser Carles pres lo viatge volenters; de què, si li plagués, se pogra estar, que assats li bastava que presés la donació del regne d'Aragó contra lo senyor rei En Pere, son avoncle; e que ara haja pres lo viatge contra lo rei de Sicília, qui és son cosí germà, molt en mal li deu ésser vocat. *E per aitals desconeixences cascun pot veure con vénen los fets, que cent anys ha que la casa de França no féu res de què li vengués honor, ans los és venguda tota deshonor; e sí es farà a tots aquells qui no van ab veritat e ab justícia.*¹¹³

«E qui ab veritat guerra e va, Déus lo exalça e li dóna victòria»,¹¹⁴ diu el prohoms del somni. El cronista podia tenir en ment tots els esdeveniments de la Guerra de les Vespres que ens narra o fins i tot la fracassada expedició dels francesos a Egipte. Carles de Valois, però, no ha sabut aprendre la lliçó. El tractament que Muntaner fa d'aquest personatge resulta, en efecte, molt menys tolerant que el que rep el seu homònim, el rei de Nàpols, fenomen detectable també en Desclot. El c. 197 ens descriu els seus fracassos a Sicília. D'entrada, es destaca amb ironia la poca unitat de les gents cabdillades per misser Carles: «E per bon començament, a Térrens moc-se una brega entre llatins, e proençals e franceses, tan gran que hi moriren tota hora més de tres milia persones».¹¹⁵ A continuació se'ns explica l'infructuós setge a Sciaccia, disposat amb poc ordre, segons sembla suggerir el fet que un compatriota de Muntaner, Simon de Vallguarnera, el puga superar amb els seus homes passant per «lla on lo setge se tenia pus estret».¹¹⁶ El temps i la pestilència juguen a favor de Frederic i esgoten la paciència i les forces de l'host de Carlot: «Lo setge durà tant, que misser Carles e el duc hagren perduts tots quants cavalls havien, per malauties, e de la gent gran partida, així que per cert entre tots no pogren fer cinc-cents hòmens a cavall».¹¹⁷ El ben cert és que bona part de l'èxit de Frederic es basà en la

111. F. SOLDEVILA, *op. cit.*, c. 193, p. 980, n. 1.

112. MUNTANER, c. 193, p. 840.

113. *Ibidem*.

114. MUNTANER, c. 1, p. 668.

115. MUNTANER, c. 197, p. 844.

116. *Ibidem*.

117. *Ibidem*.

seua decisió d'imitar el pare i adoptar la tàctica de la guerra de guerrilles o «guerra guerrejada» («*guerra guerriata*») és l'expressió que emprà Villani (l. 9, c. 50) en referir-nos els esdeveniments), que va resultar especialment efectiva. Minvat, doncs, considerablement el poder de l'enemic, hom va veure clar, segons el c. 198, que havia arribat l'hora de destruir el que quedava dels invasors a Sicília, però el rei va refusar la idea, aduint que Carles és parent seu:

—Barons, ¿no sabets vosaltres que el rei de França és nostre cosí germà, e misser Carles atretal? Doncs, ¿con podets consellar que jo vaja pendre misser Carles? Que cert som que en nostra man s'és; mas ja Déus no ho vulla que nós façam tan gran deshonora a la casa de França ni a ell, qui és cosí germà nostre, que si ara és contra nós, altra vegada per aventura serà ab nós.¹¹⁸

Si no vaig errat, Muntaner torna a jugar ací amb els contrastos. Carles de Valois no respecta els vincles familiars que l'uneixen amb Frederic, però aquest darrer mostra la misericòrdia tan característica dels seus antecessors i sí que sap valorar-los. Quan el cosí de Frederic s'adona que segueix viu gràcies a aquest acte de magnanimitat, no es pot estar de reconèixer la seua maldat i invocar l'exemple de la història:

—Ah, Déus, que dolça sang és aquesta de la casa d'Aragó! Que si bé em membra, lo rei Felip, mon frare e jo fórem morts en Catalunya si lo rei En Pere, nostre avoncle, se volgués; e havia gran raó, segons que nós li feiem, que li plagués que moríssem. E així mateix me par que el rei Frederic, son fill, fa semblant a mi, que cert són jo que en ses mans és que ens pogra haver morts o preses, e per sa cortesia e drete naturalea no li ho sofer lo cor. *E així la desconeixença fo gran con jo venguí contra ell; per què, pus així és la bondat llur e la malvestat nostra, cové que jo no partesca de Sicília entrò jo haja feta pau de la santa Esgleia, e d'ell e del rei Carles.*¹¹⁹

És així que s'arriba en Muntaner a la pau de Caltabellotta (1302), l'artífex de la qual és el mateix misser Carles (impressionat per la pietat dels catalans) i que l'historiador güelf Villani definiria com a «*ontosa pace*» (l.9, c.50). És el corollari lògic d'una narració en què la història esdevé un espill en el qual mirar-se: ja ho hem vist a partir dels casos de Conradí, el príncep de Salern i Carles I d'Anjou, i ho podem tornar a comprovar ara. És clar que aquest fenomen no és exclusiu de Muntaner i el lliga amb la tradició historiogràfica medieval.

CONCLUSIONS

En resum: Muntaner, a l'hora de tractar la figura de Carles II, recorre a uns procediments que cal relacionar amb la seua voluntat de moralitzar sobre els fets que narra i de presentar-nos les gestes del casal d'Aragó com a gràcies atorgades per Déu. En mans del cronista, en efecte, la història esdevé un conjunt d'*exempla* que s'empren per confirmar la màxima providencialista del pròleg. Com hem pogut veure, la *Crònica* explota un esdeveniment com la captura de Carles per Roger de Llúria evocant el cas de Conradí Hohenstaufen i aprofitant-lo per explicar les derrotes angevines com una punició divina. És precisament en aquest punt on l'autor moralitza amb més èmfasi: converteix la decadència de Carles I d'Anjou en un exponent de caiguda de prínceps, en aquest cas motivada per la supèrbia, que es proposa als destinataris de l'obra.

118. MUNTANER, c. 198, p. 844.

119. MUNTANER, c. 198, p. 844-845.

La lectura d'ítems com Calega Panzan, Desclot, Villani o la carta del rei Pere ja al·ludida posa de manifest, a més, que les interpretacions de Muntaner són un lloc comú dels textos de l'època. A banda d'això, la valoració que la *Crònica* fa de Carles II no pot ser més positiva, actitud retrobable en la resta de la historiografia catalana medieval: el considera un fervent cristià (i utilitza la invenció de les relíquies de la Magdalena com una prova d'aquesta devoció), un home just i de paraula i, encara, un cavaller ple de coratge. Aquesta darrera faceta té força interès, sobretot a l'hora d'il·lustrar les profundes diferències existents entre els cronistes catalans i un autor sicilià com el Neocastro: així, les *Gesta comitum*, tot i valorar la religiositat de Carles, destaquen que, aconclertes les seues obligacions com a cristià, sabia atendre els assumptes militars i tot allò relacionat amb l'administració dels seues regnes («*quo completo, se ad temporalia et militaria convertebat*»), mentre que la *Historia sicula* el defineix com un governant excessivament tocat de misticisme i d'escàs ànim. Muntaner acaba d'arrodonir el seu retrat amb el conegut recurs de posar lloances en boca dels enemics: en les seues intervencions (i també quan el narrador ens en transmet els pensaments) el personatge sempre es mostra partidari de la pau amb la casa d'Aragó i esmenta les sofrances que ha de passar qui gosa fer la guerra amb els seus reis, desventures que ell mateix ha experimentat (no dubta a interpretar, per exemple, la mort del seu fill Carles Martell com un càstig de Déu). Aquest tarannà pacificador és percebut fins i tot pels personatges del bàndol aragonès (recordem que l'infant Jaume declara que Carles era «dels benignes senyors del món e a qui desplaç tots temps la guerra de la casa d'Aragó») i fa del rei napolità, sens dubte, un dels personatges més interessants de la narració que la *Crònica* fa d'aquells anys fascinants i convulsos que seguiren a les Vespres Sicilianes.

RESUM

L'article estudia el tractament que rep Carles II d'Anjou, rei de Nàpols (1248-1309), a la *Crònica* de Ramon Muntaner. L'autor compara la percepció que tenen del monarca cronistes medievals com Desclot, Neocastro, Villani i altres fonts anònimes de l'època. Es pot subratllar el fet que hi ha una actitud bastant positiva envers la figura d'aquest monarca en les cròniques catalanes (inclòs el mateix Muntaner), mentre que alguns textos italians (la *Historia Sicula*, per exemple) van mantenir un punt de vista més desfavorable.

MOTS CLAU: Muntaner, historiografia medieval, Carles II d'Anjou, Vespres.

ABSTRACT

This article studies the treatment of Charles II of Anjou, King of Naples (1248-1309), in Ramon Muntaner's *Chronicle*. By comparing the way the monarch is seen by medieval historians like Desclot, Neocastro, Villani, etc., as well as other extant anonymous texts, it emerges that this king is presented in a positive, and even an exemplary way by Catalan sources, including Muntaner, while Italian works such as the *Historia Sicula* held a rather negative point of view.

KEYWORDS: Muntaner, medieval historiography, Charles II of Anjou, Sicilian Vespers.